

Ш.Б. ҚҰЛМАНОВА, Б.Р. СУЛЕЙМЕНОВА, Т.Т. ТОҚЖАНОВ

МУСИКА

Үмумтаълим мактабларининг
2-синфи учун дарслик

2

Қозоғистон Республикаси
Маориғ министрлиги тасдиқлаган

Алматы
 «Атамұра» – «Жазушы»
2022

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 85.31 я71
К 71

Шартли белгилар:

— мусиқа тинглаш

— қүшик күйлаш

— ўқиши

— ўйин

— топширикілар, саволлар

Қулманова Ш.Б. ва бошқ.

К 71 Мусиқа. Умумтағым мактабларининг 2-сиптиң учун дарс-лиқ / Ш.Б. Қулманова, Б.Р. Сулейменова, Т.Т. Тоқжанов.
— Алматы: «Атамұра» – «Жазушы», 2022. – 144 бет.

ISBN 978-601-200-793-0

ӘОЖ 373.167.1
КБЖ 85.31 я71

ISBN 978-601-200-793-0

© Қулманова Ш.Б., Сулейменова Б.Р.,
Тоқжанов Т.Т. 2022
© «Атамұра», 2022
Өзбек тіліне «Жазушы» баспасында
аударылды, 2022

МУҚАДДИМА

Ассалому алейкум, ёш дўстим! Мана энди сиз иккинчи синф ўқувчиси бўлдингиз. Мусиқа дарслиги ўзининг ажойиб оламига сеҳрли эшиклари ни очиб, мусиқий ҳодисалар ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, Ватанга, халқقا муҳаббат ҳақида янги билимлар беради.

Мусиқа табиатнинг гўзаллигини тасвирлаб, баҳт ҳақида куйлади. Инсон табиатидаги – меҳри-бонлик, ҳурмат, ўзаро ёрдам, раҳм-шафқат каби яхши фазилатлар ҳақида тушунча беради. Шу билан бирга, ўзингизни яхшироқ англашингизга ҳам ёрдам беради.

«Мусиқа» оламига босган қадамингиз қутлуғ бўлсин!

1-бўлим. ЎЗИМ ҲАҚИМДА

Бўлимдан:

- турли кайфиятдаги мусиқаларни таҳлил ва муҳокама қилишни;
  - тингланган мусиқа юзасидан фикр ва мулоҳазаларингизни ифодалашни;
  - асосий дирижёрлик ҳаракатлари ёрдамида турли қўшиқларни ижро этишни
- ўрганасиз.**

Мусиқий саводхонлик:

- баланд, паст, товушлар;
- ургу: секин, тез, паст, жуда секин эмас;
- ритм
- динамикаси: баланд (forte), секин (piano);
- қўллаб-қувватлаш;
- мусиқа асбоблари

Мусиқий таърифлар:

- мусиқий асар – музыкалық шығарма – музыкальное произведение – piece of music;
- мусиқий тасвир – музыкалық бейне – музыкальный образ – musical image;
- қўшиқ – əн – песня – song;
- пьеса – пьеса – пьеса – piece;
- куй – күй – кюй – kui.стаккато

БИЛИМ ЙҮЛИ – МЕХНАТ ЙҮЛИ

1-топшириқ. Тинглаш. Таҳлил. Ижро.

1-сентябрь – Билимлар куни! Бу күнни билимлар байрами дейиши мүмкін. Мамлакатимизда бу маросим тантанали ўтказилади. Сиз ҳам синфингиз билан биргаликда байрам дарсими ўтказишга тайёрмисиз?

Давлат Мадхиясини 1-синфда ўрганғансиз. Ижро этиш талабларини биласиз. Видеотасмага құшилиб тантанали ва бадиий ижро этинг.

Қозғистон Республикасининг Давлат Мадхияси

Сүзи: Ж. Нажимеденов, Н. Назарбаев

Мусиқаси: Ш. Қалдаяқов

1. Алтын күн аспаны,
Алтын дән даласы.
Ерліктің дастаны
Еліме қараашы!
Ежелден ер деген
Даңқымыз шықты ғой.
Намысын бермеген
Қазағым мықты ғой!

Нақарот:

Менің елім, менің елім,
Гүлің болып егілемін,
Жырың болып төгілемін, елім,
Тұған жерім менің – Қазақстаным!

2. Үрпаққа жол ашқан
Кең-байтақ жерім бар,
Бірлігі жарасқан
Тәуелсіз елім бар.
Қарсы алған уақытты
Мәңгілік досындей.
Біздің ел бақытты,
Біздің ел осындей!

Нақарот.

Шоир Абдрахман Асилбекнинг қаламига мансуб «Үқув йили бошланди» қўшиғидан парча тингланг.

Жігерлентіп жастарды,
Оқу жылы басталды.
Білім жолын нұрлантып,
Бағындырмақ асқарды.

Оқу – білім бұлағы,
Білім – өмір шырағы.
Менгергендер осыны,
Шын биікке шығады.

?! Күшиқни муаллимнинг ижросида қунт билан тингланг.

- Күшиқнинг мазмунига эътибор беринг. Шоир нимани тасвирлайди?
- Шеърнинг бешинчи ва олтинчи мисраларида қандай фикрлар айтилған?
- Синф билан биргаликда қүшиқни ифодали ижро этинг.

2-топшириқ. Қүшиқ куйлашни ўрганинг.

Салом мактаб, жон мактаб!

Сүзи: С. Мауленов

Мусиқаси: Л. Хамиди

1. Салом мактаб жон мактаб,
Сени севаман мақтаб.
Бизга очиқ қучоғинг,
Ёнингда гулзор боғинг. } 2 марта

2. Мана қўлимда китоб,
Ўқиши, китоб ҳам ҳисоб.
Шариллатиб ўқийман,
Билағон бўлай дейман. } 2 марта

3. Қалам, ручкам бор мана,
 Ёзаман дона-дона.
 Хатим бўлсин чиройли,
 Кулиб турсин нақ ойдек. } 2 марта

- ?! • Қўшиқни муаллимнинг ижросида дикқат билан тингланг.
- Қўшиқ мазмунидан нимани тушунганингизни айтинг.
  - Қўшиқнинг биринчи бандини муаллим ёрдамида ўрганинг.

3-топшириқ. Мусиқий саводхонлик.

Овоз кучи, тембр, овоз баландлиги, ритм
 мусиқий ифода воситаларга киради.

4-топшириқ. Ижодий иш.

«Ўйла, изла, топ»
 (дидақтик ўйин)

Ўйиннинг асосий мавзуси:

«Билим ҳақида мақол ва топишмоқлар»

Ўйин шарти: Уч гуруҳга бўлинади. Ҳар бир гуруҳ тегишли топшириқларни бажаради. Қайси

гурұх барча топшириқларни түғри бажарса, шу гурұх ғалаба қозонади.

1. Мақолларни тушунтириңг.

Биринчи гурұх: «Билаги зёр бирни йиқар,
Билими зёр мингни».

Иккінчи гурұх: «Билим боши – меңнат,
охири – роҳат».

Учинчи гурұх: «Хунар – оқиб турған булоқ,
Билим – ёниб турған чироқ».

2. Ҳар бир гурұх мақолларни мусиқа орқали ижро қиласы. Ўқувчилар үз ҳохишлирага күра мусиқа яратадилар (таниш күйлардан ёки импровизация күйлардан).

Топшириқни бажариш талаби: мақолларни оңанғга солиб мусиқа асбоблари (овоз кучи, тембр, овоз баландлиги, ритм) жүрлигіда ижро этиш.

3. Билим ҳақидағи топишмоқларни топинг.

1. Сандиқ тұла писта-бодом,
Очиб күр, бўлсанг одам.
Хосияти кўп олам-олам,
Териб ол уни ҳар дам.

2. Үйимиз нурдан,
Ўрганиш биздан,
Ўргатиш сиздан.

3. Күл билан экилади,
Күз билан терилади,
Оғиз билан ўрилади.
4. Бир уй бор:
Күр бўлиб кирасан,
Кўзли бўлиб чиқасан.

Баҳолаши.

- «Салом мактаб, жон мактаб!» қўшигини қандай ижро қилдим?
- Қўшиқни ижро қилганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Мусиқий асбоблар ҳақида қандай тушунча олдим?

УКАМГА МЕНИНГ СОВФАМ!

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Бауырымды еркелетіп, бауырыма басамын.
Жақын жұрсе, көңіл гүлдең, мерейім де асады.
Кеңес берген, демеп жұрген, қанымыз бір, бауырым,
Саған арнап жыр кестемен құнды сыйлық жасадым.

- ?! Бу қўшиқни Айнур Миркамолқизи ўз укасига бағишлиб ёзган.**
- Қўшиқни муаллим ижросида тингланг.
  - Синф билан бирга, ифодали ўқишига ҳаракат қилинг.
  - «Бауырымды еркелетіп, бауырыма басамын» сўзларини қандай тушунасиз?
  - Тасаввур қилинг. Укангизга қандай совға берган бўлар эдингиз?

2-топшириқ. Таҳлил. Қўшиқ ўрганамиз.

Бесік жыры

Сўзи: А. Асылбек

Мусиқаси: А. Бушикова

1. Өне, балақай,
Кеш болды, алақай!
Аспанда жұлдыз,
Қалқиды жаңа Ай.
Қарашы, балақай.

Нақарот:

Жұлдыздар жайнайды,
Жымындалап ойнайды,
Тыныштық ойлайды.
Жатағой, балақай.

2. Үнсіз таулар да,
Бақша да, баулар да.
Мұлгіген сенің
Құндізгі аулаң да.
Қараши, балақай.

Нақарот.

3. Өнші құстар да
Тұн болса, үшқан ба?
Бір мезет тыным
Табады құстар да,
Тынымсыз құстар да.

Нақарот.

?! Қўшиқни бошидан охиригача тингланг, ким ҳақида айтилади?

- Бу қўшиқни ким ижро қилади?
- Қўшиқда опалари укасига нима ҳақида айтади?
- Қўшиқ қандай ҳис-туйғуларни ифодалайди?

Катакчалардан қўшиқ мазмунини таърифлайдиган сўзларни топиб, тушунганингизни айтинг.

Нозиклик Кўрқинч Мұҳабbat Юпатиш Қувонч

- Қўшиқнинг бир банди билан Нақаротини ўрганинг.

Қўшиқ – шеър ва мусиқанинг умумий маҳсулоти, оддий мусиқий асар.

З-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг. Таққосланг.

Бесік жыры

Мусиқаси: Г. Абдрашева

?! «Бесік жыры» пьесасини «Мусиқа тинглаш талаблагрига» асосан тингланг.

- Мусиқа қандай асбобда ижро этилди?
- Мусиқа тинглаганда күз олдингизда нимани тасаввур қилдингиз?
- Пьесанинг асосий куйини «ля» бўғинида айтиб, қўл ҳаракатлари орқали муаллим билан бирга ижро қилинг.

Шошилмай, сокин

Ля - ля

Пьеса – кичик ва драматик мусиқий асар. Турли хил мусиқий пьеса, қўшиқ ёки асбобли импровизация мусиқий асарга киради.

Бебегім

T. Тоқжановнинг куи

Куйчи куйни чалиб, «Бө-пе-шім, кө-ке-шім, Ай-на-ла-ыйн бө-пе-шім» деб дүмбираға жүр бўлиб куйлайди.

?! Куйни тингланг, қуйидаги саволларга жавоб беринг:

- Куй қандай асбобда ижро қилинди?
- Куйнинг ритми қандай?
- Отанинг болага бўлган мухаббати қандай тасвирланган?

Мехр

Ўжарлик

Фамхўрлик

Ўкинч

Қувонч

- Куй ижроси давомида муаллим билан биргаликда қуйидаги сўзларни куйлаб, динамик белгиларни фойдаланган ҳолда ифодали айтинг:

Ля - ля - ля - ля - ля - ля,

ля - ля - ля - ля - ля - ля - ля

Бө - пе - шім,   кө - ке - шім,

f

Ай - на - ла - йын

f

бө - пе - шім

p

Куй – дўмбира ва бошқа халқ асбобларида ижро этиладиган мусиқий асар.

Куйчи-бастакор – куйни яратадиган (ёзадиган) мусиқачи.

Куйчи (ижрочи) – куй чаладиган одам (мутахассис).

?! Дарсда ўтилган иккита асарни «Бесік жыры» пьесасини ва «Бөбегім» куйини таққосланг. Ўхшашлиги ва фарқини топинг.

Куйидаги саволларга жавоб беринг:

- Асарлар кимга бағишлиланган?
- Улар қандай кайфиятда ижро қилинди?
- Учта асарнинг қайси бирини қўшиқча, куйга ёки пьесага ажратиш мумкин?

- Бириңчи синфда ўрганған ноталарни ёдигизга тушириб, «Әлді, әлді, бауырым» сүзларига мусиқа яратинг. «Бесік жыры» оқангиға мос бўлсин.

- Тузган мусиқангизни қўл ҳаракатлари орқали кўрсатинг.

Баҳолаш.

- «Бесік жыры» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Қўшиқни ижро этганда қандай қийинчилклар бўлди?
- Топшириқ асосида бажарган таҳлилим тўғри бўлдими?

АҚЛЛИ ЎЙИНЧОҚЛАР

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

 Мусиқа тинглаган вақтда, энг аввал унинг номига эътибор берамиз. Номи бизга тушунча беради ва қандайдир бир мусиқий тасвирни ифодалайди. Ҳар бир бастакор ўз образини тасвирлаш учун мусиқадан фойдаланади. Бастакор уни қанчалик бадиий кўрсата олса, биз уни шунчалик тез тушуна оламиз.

Бастакор асардаги образни тингловчига етказиш учун, тембр, ритм, овоз баландлиги, динамик белгилар каби мусиқий ифода воситаларидан кенг фойдаланади.

?! Г. Абдрашеванинг «Ақлли ўйинчоқлар» номли пьесасини тингланг.

- Нима учун бастакор пьесани «Ақлли ўйинчоқлар» деб номлаган?
  - Қандай ўйинчоқларни «ақлли» деб айтган бўлар эдингиз?

Ақлли ўйинчоқлар

Мусиқаси: Г. Абдрашева

- ?! • Мусиқани диққат билан тингланг.
• Юқорида берилған расмлардан мусиқага мос келадиган ўйинчоқларни топинг. Синфдошларингизга фикрингизни айтинг.
• Тинглаган мусиқадаги ўйинчоқларнинг номларини катақталардан топинг.

Т					Қ
Р				Т	
Ш					Т
П				Д	

- Спектаклни тинглаётганда ўйинчоқ образини танидингизми? Фикрингизни баҳам күринг.

- Бастакор ўз ижодида қандай бадий ифода воситалари орқали мусиқий образни тасвирлаган?

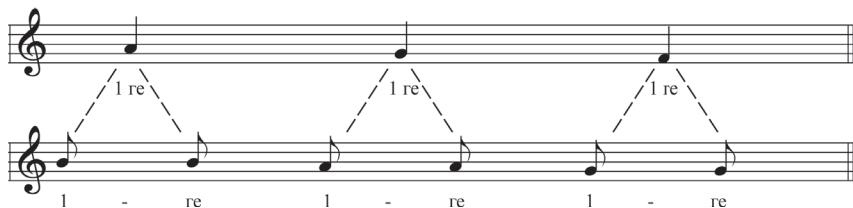
Мусиқий тасвир – бу бастакорнинг тасаввурига мос мусиқий ифода воситаларидан фойдаланиб яратган тасвири (образ).

2-топшириқ. Ижодий иш.

- ?! Гуруҳ билан ишланг.** Ақлли ўйинчоқларнинг бирор тасига куй басталанг.
- Нота номларини ёдингизга туширинг. Нота чизикларига қараб синф билан биргаликда куйланг.

- Расмга қараб, чорак ва нимчорак ноталарнинг оралиғини ёдингизга туширинг.

- Чорак нотанинг оралиғини «Бирга» бўғини билан, иккита нимчорак ноталарини «Бир-га» бўғинлари билан сананг. Ноталарнинг оралиғини чапак орқали кўрсатинг.
- Оҳанг яратинг. Масалан, уч бўғиндан иборат «**фа-зо-гири**» сўзига «**ля-соль-фа**» ноталар асосида куй яратиб, чорак ва нимчорак оралиғида ижро этинг.

- Оҳангни ижро этиш давомида чапак орқали ёки хохлаган зарбли асбоб билан жўр бўлинг.

З-топшириқ. Қўшиқ қуйланг.

- «Бесік жыры» қўшиғининг қолган бандларини ўрганинг.
- Қўшиқни ифодали нозик туйғу билан ижро қилинг.
- Қўшиқ ритмига зарбли асбоб билан жўр бўлинг.

Баҳолаш.

- «Бесік жыры» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- «Қўшиқ яратиш» топшириғида қандай қийинчиликлар бўлди?
- «Ақлли ўйинчоқлар» асарини тинглаш давомида унинг мазмунини тўғри тушундимми ёки қийналдимми?

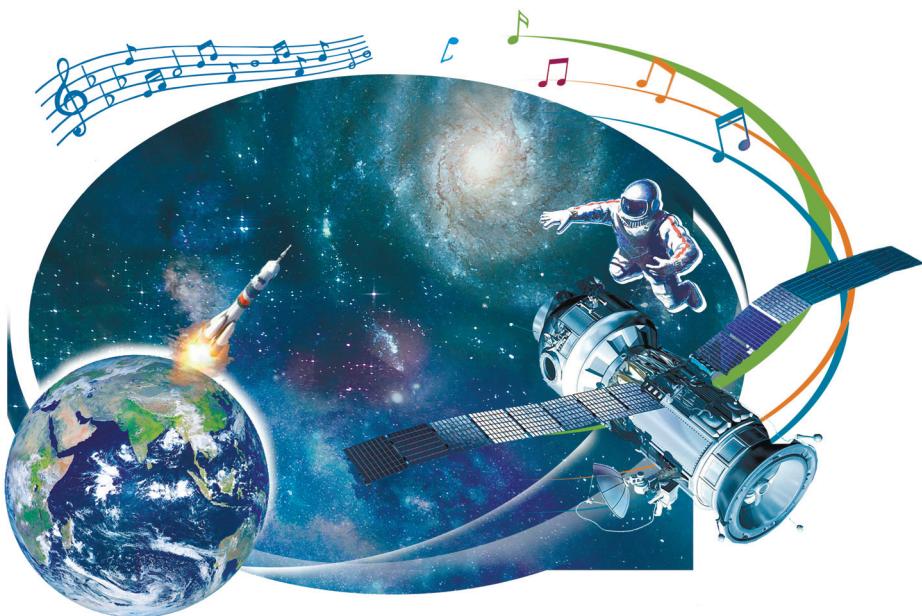

КОИНОТ – МЕНИНГ ОРЗУИМ

1-топшириқ. Маълумот тўплаш. Таҳлил.

Коинот ҳамма замонларда одамларни ўзининг сирли гўзаллиги билан қизиқтирган. У ҳақида кўплаб эртаклар ҳамда афсоналар ёзилган. Одамлар осмонга қараб, коинотнинг сирларини билгиси келган. Шунинг учун улар турли учиш аппаратларини ўйлаб топишган. Вақт ўтиши билан самолётлар пайдо бўлди. Бирок коинотга учиш ҳақидаги орзу узоқ вақтлар давомида орзулигича қолаверди.

Ниҳоят космик кема пайдо бўлди, одамлар космосга учишди. Бундай одамларни фазогирлар деб аташади, космик кемаларни учириш жойи эса – космодромдир. Мамлакатимизда бундай космодром Бойқўнғир шаҳрида жойлашган. «Бойқўнғир» космодромидан коинотга кўплаган таникли фазогирлар учган.

Видеофильмни синф билан бирга томоша қилинг.

- ?! •** Биринчи бўлиб космосга ким учган?
• Қозоқ фазогирларини атанг.

2-топшириқ. Тинглаш. Тахлил.

 Коинот мусиқачиларни ҳам ўзининг жилvasи билан мафтун этади. Коинот ҳақида жуда кўп ажойиб мусиқалар ёзилган, шунингдек коинот кўринишларини тасвирлайдиган мусиқий асбоблар ҳам мавжуд. Улардан бири

«Глюкофон» деб аталади. Товушини видеотасмадан тингланг.

?! Коинот мусиқасини тингланг, таассуротларингиз билан ўртоқлашинг.

- Сиз нимани тасаввур қилдингиз?
- Қозоқ халқ асбоблари коинотни тасвиrlай оладими?
- Асбобларнинг товушларини тингланг, фикрингизни айтинг.

			
Қўбиз	Дўмбира	Чангқовуз	Жетиген

З-топширик. Қўшиқни ўрганинг.

Аспандада бір қала бар

Сўзи: Е. Елубаев

Мусиқаси: О. Несипханов

1. Тұн болғанда қарасаң,
Көресіңдер, балалар.
Жарқыраған тамаша
Аспанда бір қала бар.

Қаланың ең алыбы
Бүкіл көкті жайланаған.
Терезелер жарығы
Жұлдыз болып жайнаған.

2. Құс жолы – бас көше де,
Ай – автобус мінетін.
Жолаушыны нешеме
Тасымалдал жүретін.

Аспанда бір қала бар,
Тұратын кіл даналар.
Сенбесендер, балалар,
Тұнде көкке қарандар.

Қўшиқни охиригача тингланг. Нима ҳақида айтилған?

- ?! • Қўшиқни ўрганишда қўшиқ айтиш қоидаси (сўзларни аник талаффуз қилиш) га риоя қилинг.
• Қўшиқни бадиий ижро қилинг.

Баҳолаш.

- «Аспанда бір қала бар» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Қўшиқни ижро қилғанда қандай қийинчиликтер бўлди?
- Иккинчи топшириқ бўйича ясаган танловим тўғри бўлдими?

Ўрганганингизни текширинг:

1. Қандай бадиий асбоблар орқали мусиқий асарларниң ўхшашлиги ёки фарқини топиш мүмкін? Қуйида берилген катақчалардаги тасвир воситаларини атанг.

C   T

P   M

T   Ш   K   И

T   III

B   И

2. Тест топшириқлари.

1. Гүдакка бағишенгандын күйи белгиланған:

- A. «Бесік жыры» күйи
- B. болага бағишенгандын күйи
- C. болалар дам олишига бағишенгандын күйи
- D. жүшкінлик билан күйленгандын күйи
- E. табиат ҳақида күйи

2. «Бесік жыры» күйи белгиланған:

- A. баланд товуш билан
- B. охиста, нозик ҳис билан
- C. хор билан
- D. оркестр билан
- E. асатаёқ жүрлигіда

3. «Ақлли ўйинчоқлар» пьесасида тасвиrlанган нар-саларни белгиланг:

- A. айфон, робот, қўғирчоқ, паровоз
- B. робот, машина, самолёт, телефон
- C. қўғирчоқ, ракета, робот, дўмбира
- D. асатаёқ, қўғирчоқ, паровоз, арава
- E. китоб, дафтар, робот, телефон

4. Товуш қучини кўrsатадиган белгиларни атанг:

- A. дўмбира ва бошқа қозоқ халқ асбобларида ижро қилинадиган мусиқий асар
- B. биринчи ва иккинчи чизиқларнинг орасида жойлашган нота
- C. чизиқларнинг орасида жойлашган нота
- D. форте – *f* – қаттиқ, пиано – *p* – оҳиста
- E. болалар дам олишига бағишланган қўшиқ

5. Куй деганимиз ...

- A. қўшиқнинг бир тури
- B. халқ рақсларининг бири
- C. дўмбира ва бошқа қозоқ халқ асбобларида ижро қилинадиган мусиқий асар
- D. сўзсиз айтиладиган қўшиқнинг бир тури
- E. кичкинтоллар рақси

2-бўлим. МЕНИНГ ОИЛАМ ВА ДЎСТЛАРИМ

Бўлимдан:

- дўстларингиз исмларини турли ритмда айтишни;
- турли ритмларни нотага солишни;
- турли қаҳрамонлар образини мусиқа орқали ифодалашни;
- мусиқий саёҳат орқали ўз туғилган юртингиз билан танишиб, турли жанрдаги мусиқани тушунишни;
- тегишли атамалардан фойдаланиш, мусиқани таҳлил қилиш ва муҳокама қилишни;
- ишингизни таҳлил қила олишни ва амалга ошириш бўйича тавсиялар беришни;
- оила ва дўстлар ҳақида турли қўшиқлар куйлашни ва ўзингиз оҳанг яратишни ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- ритм;
- нимчорак, чорак ноталар;
- мусиқий асбоблар: қўнғироқ, довулпаз, дўмбира;
- регистр;
- асосий куй.

Мусиқий таърифлар:

- ритм – ырғақ – rhythm;
- оҳанг – əуен – мелодия – melody;
- асосий оҳанг – жетекші əуен – ведущая мелодия – leading melody.

МЕҲНАТКАШ БОЛА

1-топшириқ. Тинглаш. Таҳлил. Ижро.

 Абай отамиз айтган бешта олийжаноб ишнинг бири – меҳнат. Буюк оқин юртни юрт, одамни одам қиласидиган фақат меҳнат деб билган. Бизнинг ота-боболаримиз авлодларини ёшлигидан меҳнатга ўргатган. Ҳалол меҳнат одамнинг баҳтили ҳаёт кечиришига йўл очади, орзуларини рӯёбга чиқаради ва эҳтиёжини қондиради.

«Меҳнат билан топилган нон ширин» деган халқимизнинг ҳаётдан олган нақл сўзи, инсон учун қадрли эканлигини исботлайди.

Меҳнат

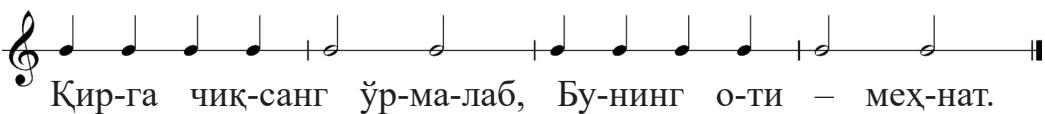
Шеър муаллифи: Н. Жанаев

Гул ўстирсанг терлаб,
Бунинг оти – Меҳнат.
Кашта тиксанг зарлаб,
Бунинг оти – Меҳнат.
Қирга чиқсанг ўрмалаб,
Бунинг оти – Меҳнат.
Дарсларингга яхшилаб
Тайёрлансанг бу – Меҳнат
Машаққатнинг барчасин
Енгади фақат Меҳнат.

?! Кўшиқни муаллимнинг ижросида қунт билан тингланг.

- Видеотасмадан «Меҳнат» номли мультфильмни томоша қилинг.
- Синф билан бирга қўшиқни ифодали ўқинг.

- Сизнинг фикрингизча, мактабда билим олиш ҳам меҳнат қилишга кирадими?
- Қўшиқни расмда берилган ритмларга солиб, оҳиста чапак орқали жўр бўлинг.

Ритм – узун ва қисқа товушлар кетма-кетлиги.

2-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг. Қўшиқ ўрганинг.

Болайықшы осындай

Куи ва сўзини ёзган: А. Менгжанова

1. Жақсы бала еңбекшіл,
Ер-азамат болады.
Қындықты жеңіп кіл,
Құшағы гүл толады.

Нақарот: Еңбекшіл осындай,
Болайықшы, досым-ай! } 2 марта

2. Таза бала мұнтаздай,
Сүйсінеді қараған.
«Ұқыпты, – деп, – бұл қандай!»
Жақсы көрер бар адам.

Нақарот.

- ?! • Құшиқнинг сўзларини аниқ ифодали айтишга ҳаракат қилинг.
• Башланғич икки сатрини ритмли расм бўйича уриб ўрганинг.

З-топшириқ. Импровизация.

- ?! • «Болайықшы осындай» қўшиғининг ритмини зарбали асбоб билан жўр бўлинг. Ўз хоҳишингиз асосида қўшиқнинг ритмини ўзгартириб, жўр бўлиб айтинг.
• Муаллим ҳар бир грухга биринчиси – тўғри, иккинчиси нотўғри ритмларнинг расмларини беради. Шунинг ичидан қўшиқ ритмини топиб, ўз тушунганингизни айтиб беринг.

Баҳолаш.

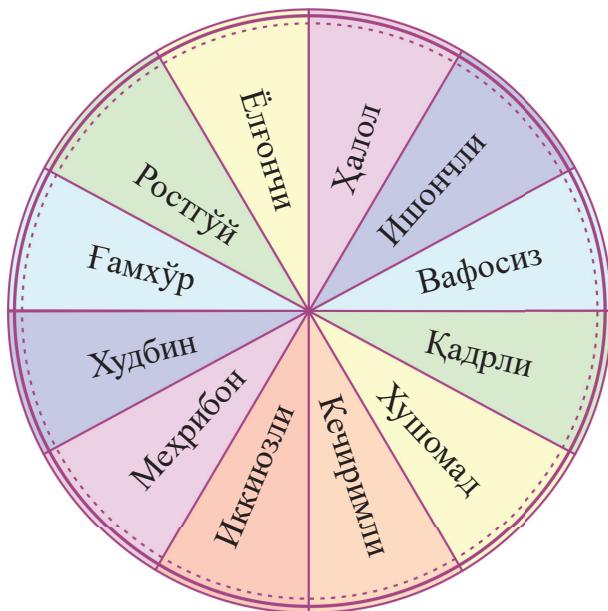
- «Болайықшы осындай» қўшиғини қандай ижро этдим?
- Қўшиқни ижро этганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Ритм ҳақида қандай тушунча олдим?

ДҮСТЛАРИМ

1-топшириқ. Тингланг. Тузинг.

Дүстлик нима? Дүстлик – бу ҳаётда ҳеч нарса билан ўлчанмайдиган бебаҳо қадриятдир. Дүст орттириш осон, лекин уни сақлаб қолиш қийин. Ҳар бир одам шу сўзни ҳаётий тажрибаси асосида турлича тушунади. Дүстлик ҳақида кўплаб мақоллар, шеърлар, қўшиқлар ва куйлар ёзилган. Сиз учун ҳақиқий дўст қандай бўлиши керак? Синфдошларингиз ичида дўстларингиз борми?

- Доирада дўстликка оид керакли сўзларни топиб, ҳақиқий дўстга хос фазилатларни кўрсатинг.

- Мақолнинг маъносини тушунитиринг:

Яхши билан юрсанг – етарсан муродга,
Ёмон билан юрсанг – қоларсан уятга.

2-топширик. Қүшиқни ўрганинг.

Менинг дўстим

Сўзи: О. Ақишибекўғли

Мусиқаси: А. Бушикова

Биринчи дўстим – Бахтиёр,

Иккинчи дўстим – Ихтиёр.

Учинчи дўстим – Улугбек,

Тўртинчи дўстим – Турсунбек.

Бешинчи дўстим – Басқар,

Олтинчи дўстим – Асқар.

Еттинчи дўстим – Ериқ,

Сакқизинчи дўстим – Серик.

Тўққизинчи дўстим – Тоқан,

Ўнинчи дўстим – Оқан.

Бизлар иноқ дўстлармиз,

Бирга қувнаб ўйнаймиз.

**?!
•**

- Синфдошларингиз билан бирга қўшиқни қувнок, шўх усулда чиройли ижро қилинг.

- Қўшиқни такрорлаб ижро қилганда ритмига чапак орқали жўр бўлинг.

3-топшириқ. Ижодий иш. Таҳлил.

Исмлар ритми *(дидактик ўйин)*

Ўйин қоидаси: Ўқувчилар гурӯҳга бўлиниб, берилган топшириқларни бажаради. Барча топшириқларни тўғри ва биринчи бажарган гурӯҳ ғолиб бўлади.

1. Масалан, Ойсанам, Жолдасбек, Доногул, Тангриберган, Бобомурод, Ботирхон ва ҳ.к. исмларни ритм билан айтиш керак.

2. Муаллим берган расмлар билан танишиш. Гурӯҳдаги бир боланинг исмини қўшиб содда гап тузиш. Масалан: «Мақсад қўшиқчи» деган гапга мос келадиган расмдаги ритмни чапак чалиб айтинг, гурӯҳ билан бирга кўрсатинг.

Баҳолаш.

- «Менинг дўстларим» қўшиғини қандай ижро этдим?
- Қўшиқни ижро этганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Исмлар ритми ўйинидан қандай тушунча олдим?

САНЪАТКОР ОИЛА

1-топшириқ. Тинглаш. Таҳлил қилиш. Қўшиқ ўрганиш.

 1-синфда ўрганган «Менинг Ватаним» қўшиғининг биринчи сатрини ёдингизга туширинг. Эътибор берсангиз, «Ватан – менинг ота-онам» деган

ажойиб мисранинг моҳияти жуда чуқур ва бебаҳо. Ватанимиз оиладан, ота ва она тарбиясидан бошланади. «Оила – баҳт маскани» деб халқимиз бежиз айтмаган. Ҳар бир оиланинг мустаҳкамлиги баҳтсаодат, тотувлик, ҳамжиҳатлик, ҳурмат-эҳтиром, тинчлик ва ҳалоллик ҳамда меҳр-оқибатдан иборат. Сиз қандай фикр билдирасиз?

Жаасты жанұя*

Сүзи: А. Асылбек

Мусиқаси: А. Бушикова

1. Біздің де жанұя сөнімен,
Баршаға ұнайды әнімен.
Айналып кетеді думанға,
Аспаптар қосылып мәнімен.

* жанұя – оила.

Нақарот:

Осындай біздің де жанұя,
Бәріміз біргеміз.
Көңілдер – шалқыған дария.
Тойлаймыз күнде біз.

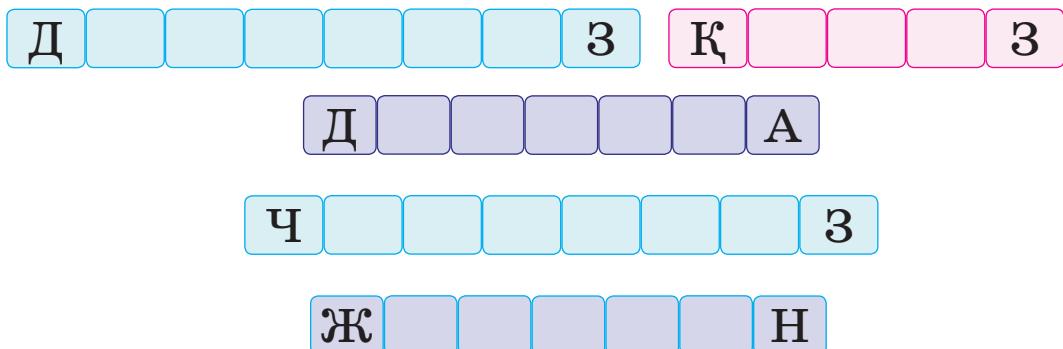
2 марта

2. Қүйлерін құлаққа қондыра,
Бауырым тартады домбыра.
Атам мен өжем де қалыспай,
Қосыла қағады даңғыра.

Нақарот.

?! •

- Қўшиқни охиригача тингланг. Қўшиқ мазмунига эътибор беринг, синфдошларингиз билан бирга ҳикоя қилинг.
- Қўшиқни ўрганинг. Қўшиқ сўзларини аниқ айтинг. Охангини тоза ва соф ижро этинг.
- Қўшиқда қандай асбоблар ҳақида айтилган?
- Ўзингиз билган қозоқ миллий чолғу асбобларини айтинг. Катакчалардан номларини топиб, тушунганингизни ёзинг.

Регистр – асбоблар садосининг, инсон овозининг юқори, ўрта, пастки баландлиги.

2-топшириқ. Маълумот тўплаш. Таҳлил.

?! Кўнғироқ, дўмбира, довулпаз ҳамда сурнай мусиқа асбобларининг садосини видеотасмадан тингланг.

- Дўмбира, довулпаз, қўнғироқ, сурнай асбобларининг садоси қандай регистрда (баландликда) ижро этилади?
- Кишилар, аёллар, болалар овози қандай регистрда жойлашади?

3-топшириқ. Ижодий иш.

Товуш баландлиги

(дидақтик ўйин)

Ўйин қоидаси:

Муаллим ўқувчиларга видеотасмага ёзилган турли товушларни: одамнинг, мусиқа асбобларининг, қушлар билан ҳайвонларнинг товушларини эшиттиради.

Тинглаш жараёнида ўқувчилар қўлларида юқори (қизил), ўрта (сариқ), пастки (кўқ) регистри билдирадиган карточкаларни кўтаради. Икки мутахассис (ўқувчи) тўғри ва нотўғри жавобларни ҳисоблайди, ўйин охирида натижасини чиқаради. Яхши натижа кўрсатган ўқувчилар ғолиб бўлишади.

Баҳолаш.

- «Жарасты жанўя» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Қўшиқни ижро қилганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Янги мавзу ҳақида қандай тушунча олдим?

БИР ОИЛА ВОҚЕАСИ

(*Қизиқарли саёҳат*)

1-топшириқ. Тинглаш. Ахборот излаш.

Оиламнинг мусиқий саёҳати

Мусиқаси: Г. Абдрашева

Ёзги дам олишда иккинчи синф ўқувчиси Гулнора пойтахтга бормоқчи бўлиб, оиласи билан саёҳатга чиқди. Саёҳатни улар поездга мениб, туғилган шаҳри – Алматидан бошлади. Тараз, Шимкент, Туркистон шаҳарларидан ўтиб, Қизилўрда орқали Оқтовга етди. Қаспий денгизининг гўзаллигини томоша қилиб, Ватанимизнинг бош шаҳри Нур-Султанга келишди. Гулноранинг саёҳати унинг ҳаётида катта из қолдирди. Шу саёҳатнинг таассуротидан улғайгандага «Ои-

ламнинг мусиқий саёҳати» деган асар ёзди. Ушбу асарда қуидаги кўринишлар мавжуд: «Хайр Алматам!», «Йўлга чиқдик!», «Шарқона бозор!», «Туркистондаги Яссавий мақбараси», «Каспий тўлқинлари», «Салом сенга, Нур-Султан!».

- ?! • Мусиқани бошидан охиригача диққат билан тингланг.
- Кўринишлардаги етакчи оҳангни ўрганинг.
  - Мусиқани тинглаганда, етакчи оҳангни эшитган вақтда кўлингизни кўтариш. Фикрингизни айтинг.
  - Етакчи оҳангни муаллимнинг ижросида тингланг.
  - Муаллимнинг ёрдамида синфдошларингиз билан етакчи оҳангни нотага қараб ижро қилинг.

- Асарни бошидан охиригача яна бир марта тингланг. Асарда қанча кўриниш бор?
- Кўринишларнинг номлари ижро этилаётган асарнинг мазмунини ёритадими? Тушунганингизни айтинг, гуруҳда таҳлил қилинг.
- Асарнинг ижро этилишига эътибор беринг. Доскада ёзилган намойишларни номлари билан таққосланг. Тушунганингизни айтинг, гуруҳда таҳлил қилинг.

Мусиқий картина – бастакорнинг табиат кўринишларидан, воқеалардан олган таасуротларини бадиий тушунарли усулда етказувчи асар.

Лейтмотив – немис тилидан таржима қилинганда «етакчи оҳанг» деган маънони билдиради.

2-топшириқ. Таҳлил. Ижро қилинг.

Етакчи оҳанг

?! Муаллим сизларга мана шу чорақда ўрганган бир неча куйларнинг етакчи оҳангини ижро қиласди. Қўшиқларни ёдга тушириб, чиройли ижро этинг.

Баҳолаш.

- «Оиламнинг мусиқий саёҳати» пъесасини тингланда қандай таассурот олдим?
- Қўшиқ тинглаётганда кўринишларни фарқлашда қандай қийинчиликлар бўлди?

Ўрганганингизни текширинг:

1. «Болайықшы осындай» қўшиғининг биринчи бандини дафтарингизга тўлиқтириб ёзинг:

... бала еңбекшіл,
Ер-азамат ... .
Қыындықты ... кіл,
... гүл толады.

2. Ритм – бу ...

A. бир хил ва турли оралиқдаги товушларнинг кетма-кетлиги

- B. бир хил товушларни ижро этувчи мусиқа
- C. чизиклар орасида жойлашган нота
- D. нота ёзишга ёрдам берадиган восита
- E. суръатнинг бир тури

3. *До, ми, соль* ноталарини дафтарга нота чизикларини чизиб, тўғри жойлаштиринг.

4. Регистр ... бўлади:

- A. турли
- B. юқори, ўрта, паст
- C. енгил бўлади
- D. нота ёзишга ёрдам беради
- E. суръатнинг бир тури

5. Қозоқ халқ мусиқа асбобларини топинг.

- A. баян, қўбиз
- B. скрипка, қўбиз
- C. дўмбира, довулпаз
- D. қўшиқ, қалам
- E. асатаёқ, ксилофон

6. Топшириқларни дафтарингизда бажаринг.

1-топшириқ:

Нота чизиқларига **до, ми, соль** ноталарини жойлаштиринг.

2-топшириқ:

Нота чизиқларига **до, ми, соль** ноталарини чорак ва нимчорак усулида жойлаштиринг.

3-топшириқ:

Нота чизиқларига **до, ми, соль** ноталарини чорак ва нимчорак усулида жойлаштиринг ва қўл ҳаракатлари билан кўрсатинг.

3-бўлим. МЕНИНГ МАКТАБИМ

Бўлимдан:

- мусиқани тинглаб, асар мазмунини аниқлашни;
- асбобнинг товуш тембрини ва динамик хусусиятларни аниқлашни;
- мусиқий атамаларни ўзлаштириш жараёнида турли қўшиқлар ва чолғу композицияларини таҳлил қилишни;
- ўз ишингиз ҳақида фикр билдиришни ва уни амалга ошириш бўйича тавсиялар беришни

ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- **до, ми, соль** ноталари;
- нимчорак, чорак ноталар;
- мусиқий асбоб: қўнғироқ;
- суръат: тез, жуда тез, аста, секин, оҳиста;
- ритм;
- товуш тембри.

Мусиқий таърифлар:

- **до, ми, соль** ноталари – **до, ми, соль** ноталары – ноты **до, ми, соль** – notes *do, mi, sol*;
- тембр – дыбыс бояуы – тембр – timbre;
- суръат – екпін – темп – tempo.

ЖАРАНГЛА ҚҮНФИРОГИМ

1-топширик. Тингланг. Таҳлил қилинг.

 Қүнғироқ – қозоқ халқининг қадимдан келаётган мусиқа асбоби. Асатаёқ, чилдирма каби жарангдор асбобларнинг қаторига киради. У ичи бўш гумбаз бўлиб, гумбазнинг ўртасига илинган тилдан иборат. Тил гумбазга урилганда товуш чиқаради.

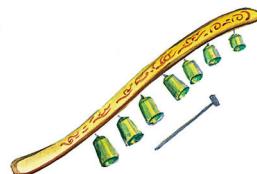
Авваллари қўнғироқ сигнал берадиган асбоб сифатида фойдаланилган. Ёнгин содир бўлганда ва темир йўлда поездларни йўналтириш учун сигнал сифатида ишлатилган. Кейинчалик қўнғироқнинг кичик тури мактабда дарснинг бошланиши ва якуnlаниши белгиси сифатида қўлланилди. Мусиқа соҳасида ҳам қўнғироқнинг оҳангдор ва нафис овози кенг қўлланилади.

Қўнғироқ товушлари

Мактаб
қўнғироғи

Қўнғироқ – қозоқ
миллий мусиқа
асбоби

- Қўнғироқ товушлари ёзмаларини тингланг. Фарқини ва ўхшашлигини топинг.

Қуйидаги саволларга жавоб беринг:

- Құнғироқ қандай товуш чиқаради?
- Иккі құнғироқнинг товушлари бир хилми ёки фарқи борми?

2-топшириқ. Ижро қилинг.

Жас дәуірдің түлегіміз

Сүзи: Е. Ўтетилеуов

Мусиқасы: И. Нусипбаев

1. Бау-бакша белдер,
Орман, тау, көлдер –
Көрікті шексіз даламыз.
Дәuletі тасқан,
Сәулеті асқан
Көңілді ауыл, қаламыз.

Нақарот:

Жадырап күндей,
Жайнаған гүлдей,
Бақытты біздер боламыз!

} 2 марта

2. Өзіміз туған,
Көбелек қуған
Өлкеде өсіп, толамыз.
Жалықпай оқып,
Көңілге тоқып,
Білімді адам боламыз.

Нақарот.

- ?! •** Күшиқда нима ҳақида айтилади? Синфдошларингиз билан бирга муҳокама қилинг.
- Күшиқни талабга мос ўрганиб, ижро қилинг.
- Күшиқнинг кайфияти қандай?
- Зарбли ва шовқинли асбобларни фойдаланиб, қўшиқка жўр бўлинг.

З-топшириқ. Мусиқа яратинг. Ижро қилинг.

- ?! Чорак** ва нимчорак нота оралиқларини фойдаланиб, кичик оҳанг яратинг ва ижро этинг. Қуйни *до, ми, соль* ноталари билан ёзинг. Дарсда, ўқувчилар олдида қўнғироқ асбобига жўр бўлиб ижро этинг.

Баҳолаш.

- «Кел, балалар, ойнайық» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Қўшиқни ижро қилганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Топшириқ бўйича бажарган таҳлилим тўғри бўлдими?

ДАРСДАН БЎШ ВАҚТЛАРИМ

1-топшириқ. Таҳлил.

- ?! •** Мактабдаги қун тартибингиз қандай?
- Мактабда қандай қизиқарли дақиқалар бўлади?
- Мактабдаги кунингиз қандай суръатда ўтади?
- Саволларга жавоб беринг, синфдошларингиз билан муҳокама қилинг.

2-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

- Муаллим тавсия қылган парчаларни тингланг. Масалан, Ақан сери Қорамсаўғлининг «Маңмаңгер» қүшиғи, Қурманғазининг «Балбырауын» күйи.
- Ҳар бир композициянинг суръати қандай?
- Асарнинг мазмуни ва кайфиятига суръат қандай таъсир қиласы?
- Асарларни қайта тинглаш орқали тақдим этилган расмларни мослаштиринг. Ўз гурухингиз билан муҳокама қилинг, фикрингизни айтинг.

Мусиқадаги суръат – мусиқий асарларнинг бажарилиш тезлигини билдиради.

Суръат – мусиқий асарнинг мазмунига боғлиқ: тез, жуда тез, шошилмай, секин, охиста бўлади.

3-топширик. Ижро қилинг.

Кел, балалар, ойнайық

Сүзи: К. Идирисов

Музыкасы: А. Еспаев

1. Кел, балалар, ойнайық,
Ойнайық та, ойлайық.
Қандай жұмбақ болса да,
Шешпей оны қоймайық.

Нақарот:

Ал тындандар, тындандар,
Асығыстық қылмандар.
Асықпайық дегенге,
Бөгеліп көп тұрмандар.

2 марта

2. Бәрің жақсы тыңдаңдар,
Бөгеліп көп тұрмандар.
Жұмбақта бар аспан-көк,
Ұшақпенен зырлаңдар.

Нақаром:

Жұмбақта бар өзен, көл,
Пароходпен жүзіндер.
Айдын суға шомылып,   } 2 марта
Ақ шабағын тізіндер.

- ?! •** Күшиқда нима ҳақида айтилади?
Тушунганингизни айтиб беринг.
• Күшиқ қандай суръатда ижро қилинади?
• Зарбли ва шовқиңли асбобларни фойдаланинг. Күшиқ-
қа жүр бўлинг.

Бахолаш.

- «Кел, балалар, ойнайық» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Кўшиқни ижро қилганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Топшириқ бўйича бажарган таҳлилим тўғри бўлдими?

МЕНИНГ УСТОЗИМ

1-топшириқ. Тинглаш. Таҳлил. Ижро этиш

Үстаз болу

Сүзи: F. Қайирбеков

Үстаз болу – жүректің батырлығы,
Үстаз болу – сезімнің ақындығы,
Үстаз болу – мінездің күн шуағы,
Азбайтұғын адамның алтындығы.

Бугунги кунда кўплаб касблар мавжуд. Уларнинг ҳар бири ўзига хос хусусиятларга эга. Уларнинг ичида ажойиб касбларнинг бири – муаллим.

Муаллим сизни ва синфдошларингизни ўқишига, хисоблашга, ёзишига, дўст бўлишга, мактаб қоидаларига мувофиқ яшашга, катталарни ҳурмат қилишга, табиат ҳамда атроф-муҳитга ғамхўр бўлишга ўргатади.

Шунинг учун у ўзидаги барча инсоний хислатларни шогирдларига сингдиради.

Мактабда муваффақият қозониш учун сизга қандай фазилатлар керак деб ўйлайсиз?

Жадвалдан ўқишингизга керак бўлган сўзларни танлаб, ўзингизнинг билим олишдаги портретингизни яратинг.

Фаоллик

Ялқовлик

Зеҳнилиқ

Меҳнатсеварлик

Бепарволик

Чидамлилик

Мұғалім ол біздің

Сүзи: М. Алимбаев

Мусиқаси: И. Нусипбаев

1. Білімнің кілтіндей
«Әліппе» ұстатқан.
Оқуға іркілмей,
Тоқуға ұстартқан.
Қамқоры ұл-қыздың –
Мұғалім ол біздің.

2. Қыынға төзуге
Үйреткен қашан да,
Жаманнан безуге,

Жақсылық жасауға.
Қамқоры ұл-қыздың –
Мұғалім ол біздің.

- ?! • Күшик қандай түйғуларни уйғотади?
• Бастакор қандай бадий қуролларни фойдаланган?
• Күшикни талаб бўйича тингланг ва ўрганинг. Равон ижро қилинг.

2-топширик. Таҳлил.

- ?! • Расмларда одамларнинг қандай кайфияти тасвирланған? Кўрсатинг, ўз фикрингизни айтинг.
• Сизнинг фикрингизча, мусиқа одамнинг кайфиятига таъсир қиладими?

3-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

«Қандай кайфият?» (үйин)

Үйин қоидаси:

Л. Хамидининг «Бұлбұл» қўшиғидан, Дәuletкөрейнинг «Көрүғлы», Н. Тилендиевнинг «Аққу» куйларидан парчалар тингланг. Парчада қандай асбоблар чалинаётганини аниқланг. Ҳар бир парча учун қандай кайфият тури түғри келишини, тарқатма материаллардаги расмлардан фойдаланиб, кўрсатинг.

Баҳолаш.

- «Биринчи устозим» қўшиғини қандай ижро этдим?
- Қўшиқни ижро қилганда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Топшириқ бўйича бажарган таҳлилим түғри бўлдими?

ҚУВНОҚ ТАЪТИЛ

1-топшириқ. Импровизация.

«Санамачоқ беллашуви» (музиқий үйин)

Үйин қоидаси:

Муаллим ўқувчиларга санамачоқ үйини ҳақида тушунча беради, ташкил қиласди. Тушунтириш учун видеотасма кўрсатади.

Болалар уч гурухға бўлиниади. Шартга кўра улар саноқни куйга солиб, ижро қилиши керак. Қайси гуруҳ кўпроқ санамачоқ тайёрласа, шу гуруҳ ғолиб ҳисобланади.

2-топшириқ. Ижро қилинг.

 Он дегенім – Отаным
(тескари санаи)

*Сўзи: Ў. Ақишибекўғли
Мусиқаси: А. Бушикова*

Он дегенім – Отаным,
Тоғыз – туған топырағым.
Сегіз – сеңгір тауларым,
Жеті – жасыл бауларым.
Алты – алтын Құн төккен нұр,
Бес – бұлағым мәп-мөлдір.
Тәрт – туған ел дәүлетті,
Үш – үйлерім сөүлетті.
Екі – ата-анам – өбектер,
Бір – бақытты өбектер.

Аман болса осылар,
Жасыма жас қосылар.
Қадірімді дос үфар,   }
Кезім болмас тосылар.   } 2 марта

- ?! • Санамачоқнинг мазмунига эътибор беринг. Синф билан бирга ўртоқлашинг, ўз фикрингизни айтинг.
• Қўшиқни талаб бўйича ўрганинг, ижро қилинг.
• Қўшиқни синф билан бирга чиройли ва ифодали ижро қилинг.

3-топшириқ. Мусика яратинг.

«Мактаб ҳақида санамачоқ» (импровизация ўйин)

Ўйин қоидаси:

Ўз гуруҳингиз билан бирга мактаб ҳақида санамачоқ тузинг. Тайёр санамачоқни ижро қилиб беринг.

Талаблари: Товуш оралиқларини ва *до, ми, соль* ноталарини фойдаланиш. Санамачоқ куйини яратиш.

Масалан:

Бир деганим – болалар,
Икки деганим – инсонлар,
Уч деганим – улуғлар ва ҳ.к

Синфда муҳокама қилиш.

Талаблари: Санамачоқда учрайдиган товуш оралиқларини таҳлил қилинг.

- Нечта чорак нота, нечта нимчорак нота бор?
- Санамачоқда учрайдиган ритм суръатини ўзгартириш мумкинми?

Ўрганганингизни текширинг:

1. «Жас дәуірдің түлегіміз» қўшиғининг биринчи бандини ва Нақаротини дафтaringизга тұлиқтириб ёзинг:

Бау-бақша ...,
Орман, ..., көлдер –
... шексіз даламыз.
... тасқан,
Сәулеті ...
Көңілді ауыл, ...

Нақарот: ... күндей,
Жайнаған ...,
Бақытты ... баламыз!

2. Суръат деганимиз нима?

- A. бир хил ва турли оралиқдаги товушларнинг кетма-кетлиги
- B. асарни ижро этиш вактидаги тезлик белгиси
- C. билим сифатини күтарадиган илм
- D.nota ёзишнинг бир тури
- E. мусиқа асбобининг номи

3. Тембр деганимиз нима?

- A. қўшиқнинг бир усули
- B. товушларнинг ёзилишини тартибга соладиган белги
- C. мусиқа ритмини кўрсатадиган белги
- D. асбобда ижро қилишга ёрдам берадиган белги
- E. товушнинг сифатини (тусини) кўрсатадиган белги

**4. «Мұғалім ол біздің» қүшиғининг иккінчи бандини
ва Нақаротини дафтaringизга түлиқтириб ёзинг.**

Киынға ...,
... қашан да.
... безуге,
Жақсылық ...,
Қамқоры ұл-қыздың –
... ол біздің.

**5. Л. Хамидининг «Бұлбұл» қүшиғини ким ижро
қилған?**

- A. Бибигул Түлегенова;
- B. Мақпал Жунисова;
- C. Роза Бағланова;
- D. Меруерт Ўтекешева;
- E. Билмайман.

4-бўлим. МЕНИНГ ТУФИЛГАН ЎЛКАМ

Бўлимдан:

- туғилган ўлкамиздаги қиши ойларининг гўзал кўриниши, қорли тоғлари ва ўзингиз яшайдиган ўлканинг ажойиб, бетакрор кўринишини кузатишни;
- турли мусиқа асбобларининг ёрдамида шамолнинг гувиллашини, қорнинг фичирлашини, бўроннинг увиллашини, алп тоғларни тасвирлаб, табиат мусиқасини яратишни (ёзишни);
- мусиқий – шовқинли асбоблардан фойдаланиб, «Менинг Ватаним» мавзусига мусиқий композиция тузишни ва ижро қилишни;
- қиши, туғилган ўлка ҳақида қўшиқ ўрганиб, Қурманғазининг мусиқасини тинглашни;
- мусиқий атамаларни ўзлаштириб, қўшиқлар ва асбобли асарларни таҳлил ва муҳокама қилишни;
- ўз ишингиз ҳақида фикр билдиришни ва уни амалга ошириш бўйича тавсиялар беришни

ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- крещендо (товушни кучайтириш);
- диминуэндо (товушни камайтириш);
- мусиқий асбоблар: скрипка, дўмбира, ксилофон, қўнғироқ, дангира, учбурчак, барабан;
- пауза.

Мусиқий таърифлар:

- крещендо – крещендо – крещендо – crescendo;
- диминуэндо – диминуэндо – diminuendo;
- пауза – кідіріс – пауза – pause.

ОНА ЮРТИМДА ҚИШ

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

 Қиш – табиатнинг ажойиб фасли.

Кўпгина бастакорлар қиш фаслига атаб мусиқа ёзганлар. Шуларнинг бири – қозоғистонлик бастакор Серик Еркимбеков. Бастакор ўз асарида болалик чоғларида бобосининг овулига борган пайтларини тасвирлаб берган. Бўрондан кейин тоғларнинг қишки кўринишлари ўзининг гўзаллиги ва мусаффолиги билан кишини ҳайратга солади. Бўғотлардаги сумалакларнинг товланиши, қор учқунлари ва какликларнинг сайрашлари кўз олдингизда ажойиб эртак каби гавдаланади. Бастакор асарини «Қишки эртак» деб номлашининг сабаби ҳам шунда.

Қишки эртак

Мусиқаси: С. Еркимбеков

- С. Еркимбековнинг «Қишки эртак» асарини диққат билан тингланг. Тинглаётганда кўз олдингизга қандай табиий манзараларни тасаввур қилдингиз? Синфдошларингизга тасвиirlаб беринг.
- Бастакор ўз асарини нима учун «Қишки эртак» деб атаган?
- Шу асарнинг етакчи оҳангини нота асосида синф билан бирга айтиб кўринг:

Ля - ля - ля - ля - ля - ля - ля

Мұхоказа қилинг:

- Туғилган юртингизда қишиш қандай бўлади? Таърифлаб беринг.
- Рассомлар қишиш бўронини тасвиirlаш учун қандай ранглардан фойдаланишади?
- Қишки табиатни қандай сўзлар билан тасвиirlар эдингиз?

?! Тушунча берганда қуйидаги таянч сўзларни фойдаланинг: *аёз, аёзли, кун, бўрон, шамол, қор ёғди, қор гирчиллади, муз, қиров, кўча совуқ ва ҳ.к.*

2-топшириқ. Ижро қилинг.

Қыстың құні қөнілді

Сўзи: К. Идирисов

Мусиқаси: К. Құатбаев

1. Қарандаршы далаға,
Дала аппақ ақша қар.
Тал мен үйлер қалада
Жамылыпты ак шатыр. } 2 марта

2. Біздер жылдам киініп,
Атып шықтық аулаға.
Ақ қар қапты үйіліп,
Ақ мамықтан аумаған. } 2 марта

3. Аппақ қала, ақ қала,
Аспан аппақ, жылтыр мұз.
Бір аулада топ бала
Тамашалап жатырмыз. } 2 марта

- ?! Қўшиқнинг мазмунини, кайфиятини синфдошларингиз билан муҳокама қилинг.
- Қўшиқ қиши фаслинин қандай тасвирлайди? Тушунтириб беринг.
  - Қўшиқнинг биринчи бандини талабга мос ўрганинг. Қўшиқни ифодали ижро қилинг.

3-топшириқ. Импровизация.

- Икки гурухга бўлининг. «Оппоқ қор» қўшиғини ўз гуруҳингиз билан қувноқ, равон ижро қилинг. Ишҳарақат орқали қор, шамол, ҳайвонларнинг, бўроннинг товушларини шовқинли асбобларни фойдаланиб ифодаланг.

- ?! • Ўз гуруҳингиз билан тайёрлаган импровизациянгиз ёки иккинчи гуруҳнинг бажарган иши омадли чиқдими?
- Қўшиқни тўғри ижро қилиш учун нима қилиш керак?
  - Қиши мавсумини гуруҳингиз билан ифодалай олдингизми?

Баҳолаш.

- «Оппоқ қор» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Қўшиқни ижро қилганда қандай қийинчиликлар бўлди?

1-топшириқ. Тинглаш. Тахлил.

Сўзи: Абай Құнанбаев

Оқ кийимли, гавдали, оқ соқолли,
Кўр, соқов, танимас тирик жонни.
Усти боши оқ қиров, ранги совуқ,
Босган ери ғирчиллаб, келиб қолди.

 Табиатда ҳар бир фаслнинг ўзига хос хусусияти ва гўзаллиги бор. Шу жумладан қиши фасли ҳам оппоқ қори билан, ғирчиллаган аёзи билан, қишки ўйинлари билан ўзгача. Бу фаслда одамлар

табиатнинг сир-асорини, ўзгача бир унутилмас дақиқаларини томоша қиласди. Шу билан бирга бу фаслнинг шафқатсиз қори, бўрони, аёzlари бўлади.

Буюк қозоқ оқини, устоз Абай Қунанбаев ўзининг шеърида қишини жуда чиройли тасвирлайди.

?! Видеотасмага ёзилган Абай Қунанбаевнинг «Қиши» қўшиғини тингланг. Қўшиқнинг мазмунидан олган таассуротингиз билан ўртоқлашинг.

- Шоир ўзининг қўшиғида нима ҳақида айтади?
- Мусиқий бадиий асбобларни фойдаланиб, қўшиқнинг парчасини ифодали ўқинг.
- Қўшиқка жўр бўлган мусиқа ёқдими? Мусиқа қўшиқнинг мазмунини ёрита олдими?

 Ушбу мусиқа италиялик бастакор Антонио Вивальди томонидан ёзилган. Асарнинг номи «Қиши» деб аталади. Уни тингланг ва қуийдаги саволга жавоб беринг.

- Бастакор мусиқасида қиши фаслини тасвирлай олдими?

Антонио Вивальди – италиялик бастакор, буюк уста, скрипкачи, педагог, дирижёр. У кўплаб ажойиб мусиқий асарларини яратган. Бастакорнинг энг машҳур асарларидан бири «Йилнинг тўрт фасли» «Жылдың төрт мезгілі» («Четыре времени года») номли скрипкали концерт. У 12 та скрипка концертидан иборат, унда «Қиши» асари ўзининг муносиб ўринини эгаллайди.

Киши (парча)

Мусиқаси: А. Вивальди

?! Антонио Вивальдининг асарини диққат билан тингланг. Асарни тинглаётганда қуидаги кўринишни тасаввур қилиб кўринг. Қор ёғиб турибди, бироз вақтдан кейин шамол бўлиб, қорни ён-атрофга учиралиб, бўрон бошланди.

- Асар қандай ритмда ижро қилинди?
- Бастакор қандай динамик белгиларни фойдаланди?

- Асарнинг етакчи оҳангини қандай асбоб бошқаради?

C

и

 Табиат мавзуси бутун дунё бастакорларининг асарларида ўз аксини топган. Қозоғистонлик бастакор Толепберген Тоқжанов дўмбирага бағишланган «Йил ўн икки ой» номли куйлар тўпламини ёзди. Бу тўпламда «Киши. Декабрь» деб номланадиган куйи бор.

2-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Киши. Декабрь

Куи: Т. Тоқжанов

Куини диққат билан тингланг, ўз таассуротингиз билан ўртоқлашинг.

- ?! Кишининг расмини тасвирлаш учун бастакор қандай мусиқий бадиий асбобларни фойдаланган?
  - Икки мусиқий асарнинг ижро қилиш хусусиятларини мусиқий бадиий асбоблар (ритм, суръат, динамик белгилар) асосида тасвирланг.
  - Ҳар бир асар қандай асбобларда ижро қилинди?
  - Мусиқий асбобларни таққосланг, скрипка ва дўмбира ранинг ўхшашлиги ва фарқи нимада?

Скрипка

Дўмбира

3-топшириқ. Қўшиқни ижро қилинг.

?! «Оппоқ қор» қўшиғининг биринчи бандини ёдингизга туширинг.

- Иккинчи ва учинчи бандини ўрганинг.
- Сўзларини аниқ айтиб, қуйини ижро қилинг.
- Қўшиқни қувноқ, равон айтишга ҳаракат қилинг.

Шовқинли асбоблар билан жўр бўлинг.

Бастакор – мусиқа асарларини яратадиган мутахассис.

Куйчи-бастакор – қуй яратадиган моҳир дўмбирачи.

Мусиқий қуй – профессионал вокал ва чолғу асари-дир.

Мусиқий асар – мутахассис томонидан яратилган профессионал мусиқа.

4-топшириқ. Тажриба.

Тавсия этилган мусиқа асбобларини кўриб чиқинг ва саволларга жавоб беринг:

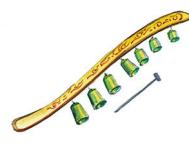
- Қандай мусиқий асбоб қишининг товушларини тасвирлай олади?

барабан

учбурчак

қўнғироқ

дангира

ксилофон

Баҳолаш.

- А.Қунанбаевнинг «Киш» қўшиғини тинглагандা менга нима таъсир қилди?
- Мусиқий бадиий қуроллар ҳақида қандай тушунча олдим?

ОНА ЮРТИМ ҚОЗОФИСТОН

1-топшириқ. Қүшиқ ўрганамиз.

Отаным – Қазақстан

Сүзи: С. Тойлыбаев

Мусиқасы: А. Исагулова

1. Кең-байтақ, көз жетпейтін жерім менің,
Таулы орман, жасыл жайлау, көлім менің.
Бүгінде бар әлемге даңқың жетті.
Тәуелсіз Қазақстан – елім менің.

Нақарот:

Жасампаз жыр-әнім,
Өзіңсің ғажапстан.
Өсиет, ұраным,
Отаным – Қазақстан!

2. Фажап қой сұлу көктем, жаздың өні,
Тыңдарсың өн-жүректің сазын өлі.
Шіркін-ай, жер жетпейді бір өзіне,
Қойнауың тұнған байлық, қазыналы.

Накаром:

Жасампаз жыр-өнім,
Өзіңсің ғажапстан.
Осиет, ұраным,
Отаным – Қазақстан!

3. Сен неткен, Отан-анам, ғажап едің.
Әспеттеп көркем тілмен жазар едім.
Болашақ ұрпағыңың бақыты үшін
Жайнай бер, Ұлы Отаным – қазақ елім!

Накаром.

- ?! • Қўшиқ мазмунига эътибор беринг. Қозғистон табиатининг гўзаллигини, бойлигини ва халқининг ҳамжихатлигини синфдошларингиз билан ҳикоя қилинг.
• Қўшиқни талаб бўйича ижро қилинг. Сўзини аник, оҳангини соф айтишга ўрганинг.

2-топшириқ. Тингланг.

 Сариарқа

Куйи: Қурмангази

- ?! Қурманғазининг «Сариарқа» куйини тингланг ва берилган саволларга жавоб беринг:
• Куй қандай кайфиятда, қандай суръатда ижро қилинади?

- Ижро давомида куйнинг динамикаси (товуш кучи) ўзгардими?
- Қурманғазининг яна қандай куйларини биласиз?

Құрманғази Сағирбайұғли – қозоқнинг буюк күйчи – бастакори. Қозоқ чолғу мусиқасининг асосчиси.

З-топширик. Мусиқа яратинг.

«Тұғилған ўлкамнинг гүзал табиати» (импровизация үйин)

Үйин қоидаси:

Дафтариңизга туғилған ўлкани таърифлайдиган түрт мисрали шеър ёзинг. Динамик белгиларни ва зарбли, шовқиңиң асбобларни фойдаланиб, сўзларни турли оҳангга солинг. Таҳлил қилинг.

Крешендо – товушни аста-секин ошириш

Диминуэндо – товушни аста-секин камайтириш.

Баҳолаш.

- Ўз ишиңгизни синфдошларингизга, муаллимга танишириңинг, баҳоланг.
- Бажарылған топшириқда нима муваффақиятли чиқди? Нима нотүғри бўлди?
- Ижронинг яхшироқ бўлиши учун нимани ўзгартириш керак?

ЯНГИ ЙИЛ МУБОРАК!

Киш фаслини Янги йил байрами учун шошилиб кутишади. Болалар оппоқ қордан оқ шаҳар ясад, арча безандириб, Қорбобо билан Қорқизни кўришга шошилади. Барча яхши тилакларини билдиришади. Ўқувчилар янги йил байрамига бағишлиланган мусиқий лойиҳаларни тайёрлаб, бир-бирига яхши кайфият улашади.

1-топшириқ. Лойиҳа тайёрланг ва ташкил қилинг.

Дарсда бажариладиган топшириқлар:

1. Концертнинг мавзусини аниқлаш;
2. Концерт дастурини тузишни ўрганиш;
3. Концерт мазмунини саралашни ўрганиш;
4. Концерта жавобгар ўқувчиларни тайинлашни ўрганиш;
5. Концерт дастурига киритилган қўшиқлар, рақслар театрлаштирилган томошалар учун тайёргарлик қилиш.

Намуна.

Лойиҳа мавзуси: «Янги йил Муборак!» номли концертга тайёргарлик.

Лойиҳа мақсади: концерт дастурини тузиш ва керакли тайёргарликларни кўришни ўрганинг.

Вазифалари:

- Концерт репертуарини саралаш ва дастурга киритиш;
- Концерт дастурига (қўшиқ, рақс, топишмоқлар, саҳналаштирилган томошалар ва ҳ.к) тайёргарлик кўриш;
- Концерт бошловчиларини тайёрлаш;
- Концерта келган меҳмонларни кутиб олиш вазифалари билан таништириш;
- Концерт ўтказиладиган хонани безашга қўйиладиган талаблар асосида безашни ўрганиш;
- Концерт санасини белгилаш ва тасдиқлаш.

Репетиция – концерта тайёрланишнинг асосий тури.

Концерт – олдиндан ишлаб чиқилган дастурга тегишли мусиқий ва саҳна асарларини омма олдида ижро этиш.

2-топшириқ. Тақдимот.

- Ўз ишингизни синфдошларингизга, муаллимга таништиринг, баҳоланг.

- Бажарилған топшириқда нима мұваффақиятли чиқди? Нима нотүғри бўлди?
- Ижронинг яхшироқ бўлиши учун нимани ўзгартириш керак?

Баҳолаш.

- «Янги йил Муборак!» лойиҳасини тайёрлагандагандай қийинчиликлар бўлди?
- Лойиҳанинг дастурини тўғри туза олдимми?
- Концерт бошловчиларини тўғри танлай олдимми?

Ўрганганингизни текширинг:

1. «Қыстың құні қөнілді» қўшиғининг учинчи бандини дафтарингизга тўлиқтириб ёзинг:

Аппак ..., ақ қала,
Аспан аппақ, ... мұз.
Бір ... топ бала,
Тамашалап жатырмыз.

2. Қурмангази ким?

- A. Қозогистон халқ артисти;
B. қозоқ халқининг буюқ куйчи-бастакори;
C. қозоқ миллий оркестрининг бош дирижёри;
D. қозоқ халқ қўшиқчиси;
E. қозоқ халқ раққоси.

3. Крещендо нима?

- A. товушни аста-секин ошириш;
B. товушни аста-секин камайтириш;
C. қозоқ миллий оркестри;

Д. бир хил ва турли оралиқдаги товушларнинг кетма-кетлиги;

Е. асбоблар оқангининг, одам товушининг юқори, ўртача, қуи баландлиги.

4. «Сариарқа» кимнинг куи?

- А. Қурманғазининг куи;
- Б. Брусловскийнинг куи;
- С. Даuletкерейнинг куи;
- Д. Сугирнинг куи;
- Е. Таттимбетнинг куи.

5. Диминуэндо нима?

А. товушни аста-секин камайтириш;
Б. ҳажмини аста-секин камайтириш;
С. товушни қаттиқ ижро қилиш;
Д. бир хил ва турли оралиқдаги товушларнинг кетма-кетлиги;

Е. асбоблар оқангининг, одам товушининг юқорги, ўртача, қуи баландлиги.

5-бўлим. ТАНИ СОГЛИК – ТУМАН БОЙЛИК

Саломатлик кафолати –
Ҳаракат, юриш, югуриш.
Чиниқанлик белгиси
Ўзингни сергак ҳис этиш.

(Ж. Қайранбай)

Бўлимдан:

- куйга рақс ҳаракатларини ўйлаб топишни;
- спорт ўйин турларини фарқлашни ва муҳлис бўлишни;
- спорт майдонидаги турли товушларни фарқлашни;
- мусиқий, зарбли ва шовқинли асбобларни фойдаланиб *до*, *ми*, *солъ* ноталари билан оддий мусиқий парчаларни тузишни

ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- товуш;
- скрипка калити.

Мусиқий таърифлар:

- мусиқа – музыка – музыка – music;
- рақс – би – танец – dance;
- импровизация – суырыпсалма –
импровизация –
improvisation.

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Күйи: Қурмангази

- ?! 1. Тинглаган мусиқий асарнинг кайфиятини таърифланг. Қуйидаги сўзларни фойдаланиш мумкин: қувноқ, ғамгин, тез, нафис, ритмли рақс.
2. Мусиқий асарга расмдаги қандай рақс ҳаракатларини танлар эдингиз?
3. Танланган рақс ҳаракатларингизни тана ҳаракатлари билан кўрсатинг.

Рақс – мусиқа ёки ритм билан турли тана ҳаракатларини бажариб кўрсатадиган ҳунар тури. Рақс ҳаракатларининг одам соғлигига фойдаси кўп. У одамнинг кайфиятини тетиклаштиради, қўл, оёқ, орқа мушакларни мустаҳкамлайди.

2-топширик. Ижро қилинг.

Кел, билейік!

Сүзи: М. Алимбаев

Мусиқаси: Б. Байқадамов

1. Кел, билейік, кел, билейік,
Неге тұрсың билемей?
Кел, билейік, іркілмейік,
Неге отырсың үйренбей?

Нақарот:

Жалығуды білмейміз,
Жабығуды білмейміз.
Жауқазындай көзді тартып,
Жайраң қағып билейміз.

- ?! 1.** Қўшиқни ўрганинг.
2. Қўшиқ ритмиға мос ўзингизга ёққан рақс ҳаракаттарини бажаринг.

3-топширик. Ижодий иш.

- ?! Ү**ғил болалар бир гурухға, қызы болалар иккинчи гурухға бўлининг. «Кел, билейік!» қўшиғига, «Адай» куйига рақс ҳаракатларини бажаринг.

• Қызы болалар гуруҳи «Кел, билейік!» қўшиғига зирақ, билагузук, тароқ, ойнани тасвирлаб, турли ҳатти-ҳаракатлар бажаради. Масалан: зирақни кўрсатиш.

• Ўғил болалар гуруҳи «Адай» куйига от устида чопиб келаётган, қўлида қамчи ушлаган ҳатти-ҳаракатларни кўрсатади.

Баҳолаш.

- «Кел, билейік!» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- Тинглашга берилған мусиқий асарларға рақс ҳаратларим уйғунлашадими?

ЧИНИҚИШДАН ЧАРЧАМАНГ

1-топширик. Тингланг. Ижро қилинг.

Мусиқаси: Мирза Тоқтаболатұғли

- ?! 1. «Байрам» күйи сизга қандай кайфият улашды.
2. Берилған мусиқага расмдаги чиниқиши турларининг ҳаракатларини күрсатинг.
3. Сизнинг фикрингизча, нима учун чиниқиши одам соғлигига фойдали?
4. Мусиқа ритміга мос машқлар бажариш ёқдими?

Чиниқиши турлари (велосипед ҳайдаш, югуриш, машқ ҳаракатлари) саломатлықни мустахкамлайды, юрак ва ўпқанинг фаяолиятини күчайтиради. Одамнинг кайфиятини күттаради.

2-топшириқ. Ижодий иш (қүшиқ-ўйин).

1. «Кел, билейік!» қүшиғига тайёрланган импровизация үйинига қўшилинг. Қўшиқ оҳангидан маъносига қараб фойдаланинг, сўзларни ўрнига қўйинг.

Қўшиқ-ўйин

Югурамиз, тўп тепамиз.

Нима учун турибсиз (югурмасдан, тўп тепмасдан, гул термасдан)?

Келинг, тўпни тепамиз, сувда сузамиз.
Нега турибсиз (ўрганмай, тўп тепмай, гул термай)?

3-топшириқ. Ижро қилинг.

Жас спортшылар жыры

Сўзи: Т. Молдагалиев

Мусиқаси: Н. Тилендиев

1. Біз жас ұлан жарқылдаған жарықпыш,
Күнді сүйген, гүлді сүйген халықпыш.
Аналардың арманы боп өсеміз,
Ағалардың таппағанын тауып біз.

Нақарот:

Суга жүзіп, шыңға шығып,
Шынығады, шынығады денеміз.
Жазда тауда қозы бағып,
Қыста шаңғы тебеміз.

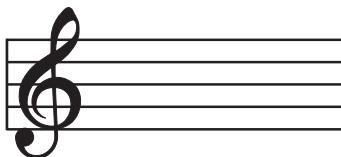
2. Шынығамыз, өрмелейміз шың-құзға,
Келешектің кілті бізде – ұл-қызыда.
Ертең үйден аттанамыз алысқа,
Ертең сапар шегеміз біз жұлдызға.

Нақарот.

?! 1. Қўшиқнинг биринчи бандини ўрганинг ва ижро этинг.

4-топширик. Тадқиқотлар.

Сиз қандай қилиб ноталар, ми, соль мусиқий чизиқларда жойлашганлигини, ёзилганлигини ва қайси баландликда эшитилишини биласиз. Уларни бир хил баландликда гапирадиган ва уларнинг имлосини белгилайдиган белги мавжуд. Бу яқкахон калит ёки уч карра калит деб аталади.

Скрипка калитининг ёзилиши:

1   2   3

Ре, **фа** ноталарининг нота чизиқларида ёзилишини ёдингизга туширинг.

Ре нотаси биринчи чизиқнинг тагига ёзилади.

Фа нотаси биринчи ва иккинчи чизиқ ўртасига ёзилади.

Баҳолаш.

- Қүшиқ айтишда қандай қийинчиликлар бўлди?
- *Re, fa* ноталарни нота чизиғида тўғри кўрсата олдингизми?

ҚИЗИҚАРЛИ ЎЙИН

1-топшириқ. Қўшиқ ўрганамиз.

Спорт бизнинг дўстимиз

Сўзи: Н. Алимкулов

Мусиқаси: М. Сагатов

Чаққон бўлса ким,
Табассум қилмокда кун
Олдинга югуринг мусобақаларда, учинг
Хўш саф тортинг.
Тўпга аниқ зарба беринг
Ўнгдан чапга,
Бизда жуда кўп энергия бор.

Xor:

Спорт бизнинг дўстимиз
Куч синовдан ўтказилган.
Спорт бизнинг дўстимиз
Болалигимиздан қолган.

1. «Спорт – бизнинг дўстимиз» қўшиғини ўрганинг, мисраларга эътибор беринг.

2-топшириқ. Маълумот тўплаш.

1. Суратда берилган спорт турларини айтинг.

2. Икки гуруҳга бўлининглар. Ҳар гуруҳ бир-бирига ҳаракат ва товушлар билан спорт турларини тавсифлаб бериши керак. (волейболчиларнинг тўпни ўйинга қўшиши, тенисчиларнинг ракетка билан тўп уриши).

Стол тениси ўйинида иштирокчилар кичкина тўпни уриб, бир-бирига қайтаришади. Ракеткага ва столга урилган тўпнинг товуши чиқади. Ўйин шарти бўйича тўпни ерга туширмаслик керак.

3-топшириқ. Ижодкорлик (ритмик қўшиқ-ўйин).

 «Спорт – бизнинг дўстимиз» қўшиғини стол тениси ўйинининг қоидаларига риоя қилиб ижро қилинг.

Ўйин қоидаси:

Икки гуруҳга бўлининг.

1-гуруҳ қўшиқнинг биринчи қаторини ижро этиб, қўшиқнинг узилиш пайтида, ритмик қарсак чалади.

Чақ-

кон

бўл-

са

ким

2-гурұх қўшиқнинг иккинчи мисрасини күйлаб, қўшиқ мисраларининг парчасида берилған темпни сақлаган ҳолда ритмик қарсак чалади.

Қўшиқнинг учинчи мисрасини ҳамма биргалиқда ижро этади: «Олдинга югуринг мусобақаларда, учинг!»

Баҳолаш.

- Қўшиқни ўрганишда қандай қийинчиликлар бўлди?
- Ўйин қоидаларидаги ритмларни тўғри кўрсата олдимми?

ФОЙДАЛИ ТАОМ – САЛОМАТЛИК КАФОЛАТИ

1-топшириқ. Тингланг. Ижро қилинг.

Болқаймоқ

Қурмангазининг күйи

Бир куни Қурмангази йўлда кетаётиб, бир ўтовни кўриб қолди. Ўтов ичидаги қиз куйчининг чарчаб, чанқаганини сезиб, унга қаймоқли чой берибди. Қизнинг қаймоқли чойидан кўнгли тўлган Қурмангази дарров «Болқаймоқ» куйини ёзган.

?! 1. Куй ижросига эътибор беринг (тез, ўртача, секин).

2. «Болқаймоқ» күйи мусиқанинг қайси турига киради (асбобли, вокал)?

Вокал мусиқа – күшикчига, хорга бағишлиб ёзилған асар.

Асбобли мусиқа – мусиқий асбобларда ижро этиладиган асар.

2-топширик. Тадқик қилиш.

?! Күй охангини нота билан ижро қилинг.

mi fa соль ля фа ля ля фа ля

Халқымиз меҳмонни ҳурмат билан кутиб олган. Остонасини ҳатлаган инсонга дастурхон ёйиб, совға-саломлар беріб, мазали таомлар тортган. Шундай таомларнинг бири – болқаймоқ.

Болқаймоқ – сут қаймоғидан тайёрланған миллий таом.

3-топширик. Ижро қилинг.

Дастарқан

Сүзи: К. Дүйсекеев

Мусиқасы: А. Нисаналин

1. Ей, халайық, халайық,
Бар өнерге салайық.
Ас ұсынып, бас тартқан,
Жайылып түр дастарқан.

Нақарот:

Дастарқан-ау, дастарқан,
Берекелі дастарқан.
Мерекелі дастарқан, ей!

} 2 марта

2. Жақсы келсе, құт болар,
Жаман келсе, жұт болар.
Жолаушымыз біз деген,
Асыл мұра іздеген.

Нақарот.

3. Айналайын ағайын,
Үміт отын жағайын.
Уайым-қайғы жоқ болсын,
Қуанышың көп болсын.

Нақарот.

- ?! 1. «Дастурхон» қўшиғидаги сўзларнинг маъносини дикқат билан ўқинг, куйни ёдланг.
 2. Қўшиқ ва хорнинг фарқини таққосланг.
 3. Қўшиқни ифодали айтинг.

Халқимиз меҳмон келганда, овқатлантиrmай юбормаган. Меҳмонига мазали ва соғлиққа фойдали таом ва ичимликлар таклиф қилган.

Тўғри овқатланиш саломатлик гарови эканлигини ёдда тутинг. Масалан: Қимиз – дардга даво, саломатликка қувват. Шубат – ҳам ичимлик, ҳам таомдир.

4-топшириқ. Импровизацияя.

Таомлар (мелодик-ритмик ўйин)

Ўйин қоидаси:

Қуийдаги мисралардан фойдаланиб, «Дастурхон» қўшиғининг мароми ва оҳангига кўра ун ва сутли таомларнинг номларини бирлаштиринг:

Дастурхоннинг устида:

Мазаси оғиздан кетмайдиган:

Ўтда пиширилган:

Баҳолаш.

- Қандай фойдали таомларни айта оламан?
- «Дастурхон» қўшигини ифодали ижро қила олдимми?

СПОРТ ВА МУСИҚА

1-топшириқ. Маълумот тўплаш.

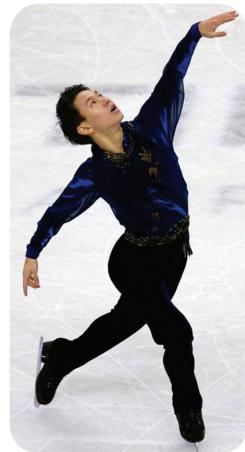
1. Расмдаги спорт турларини ифодаланг.
2. Қандай спорт турларини ёқтирасиз?

3. Берилган спорт турларининг қайси бирида мусиқали күй, қайси бирида шовқинли товушлар устунлик қиласы?

4. Видеотасмадаги қозғистонлик сирғанувчи Денис Тен ҳақида нима биласиз?

2-топшириқ. Тадқиқот.

2014 йилги Олимпиада ўйинларининг машҳур бронза совриндори Денис Тен (1993 йили 13 июнда) Алматидә туғилған. У мактабда жуда яхши ўқиган. У Тхэквондо, сувда сузиш спорти билан шуғулланған. У мусиқа ва санъат мактабларыда ҳам ўқиган, хорда күйлаган.

3-топшириқ. Тингланг. Ижро қилинг.

Чемпиондар өні

Сүзи: Е. Елгезеков, А. Мукей

Мусиқасы: Е. Елгезеков

1. Байрағы еңселі елімнің,
Кең-байтақ айбынды жерімнің
Тұлпары біз болдық бәйгеде,
Ақтап шыққан ел сенімін.

Тізгіндеп алтын мен күмісін,
Сыйлаған еліне жеңісін.
Әлемде топ жарып жарысқан
Қазақстан, Қазақстан.

Нақарот:

Желбіреп байрағы өлемде,
Әнұран айтылды өр елде.
Үл-қызы өлемге өз елін танытқан,
танытқан, Қазақстан.

} 2 марта

- ?! 1.** Видеотасмада қандай спорт турлари күрсатилған?
2. Қозғистонни дунёга танитған таниқли чемпионларни айтинг (Бахтияр Артаев, Ольга Шишигина, Давлат Турлиханов, Алия Юсупова ва бошқалар).
3. Құшиқ матни мазмунига эътибор беринг. Фикрингизни айтинг.
4. Синфдошларингиз билан хорни күйланг.

4-топшириқ. Ижодий иш.

«Шовқинли стадион» ўйини

- ?! «Шовқинли стадион» намойишига иштирок этинг.**
Икки гурухга бўлининг.

1. Биринчи гуруҳ: Стадиондаги ҳакамнинг ҳуштагидан тортиб, футбол тўпи, хоккей шайбаси товушлари ва спортчиларнинг ҳаракатларини күрсатинглар.

Иккинчи гуруҳ: Стадиондаги муҳлисларнинг «Олға!», «Гол!» деган ҳурсандчилигини иш-ҳаракатлар билан ифодаланг.

2. Ҳамма биргаликда, қуйида берилған құшиқ сатрларини ифодали такрорлайди:

Саломатлик катта бойлик,
Саломатлик – бу спорт.
Үйғонайлик, югурайлик,
Түғри овқатланайлик.

3. Сүнгги намойишда «Чемпионлар қўшиғи» шеърининг Нақаротини хор билан айтинг, спорт турининг ёки замонавий рақс ҳаракатларини кўрсатинг.

Ўрганганингизни текширинг:

1-топшириқ. «Біз жас ұлан жарқылдаған жарықпыш» сүзлари бор қўшиқ номини топинг.

- A. «Кел, билейік!»
- B. «Спорт – біздің досымыз»
- C. «Чемпиондар әні»
- D. «Жас спортшылар жыры»

2-топшириқ.

1. Берилған ноталар нота чизиқларида түғри жойлашғанми?

1) **До** нотаси:

2) **Ми** нотаси:

3) **Соль** нотаси:

4) **Ре** нотаси:

3-топшириқ. «Балқаймақ» куясининг муаллифи ким?

- A. Қурманғази;
- B. Сугир;
- C. Таттимбет;
- D. Даuletкерей.

6-бўлим. УРФ-ОДАТ ВА ОҒЗАКИ АДАБИЁТ

 Қозоқ халқи ўзининг қадимий анъаналарини, санъати, бой оғзаки адабиётини сақлаб, авлоддан-авлодга етказиб келмоқда. Берилган расмга қараб, синфдошларингиз билан қисқа суҳбат қуринг.

Бўлимдан:

- куй чалиш анъанасида ритмли мусобақа шаклида импровизация ясашни;
- ўрганган қўшиқ ва рақсларингизни, намойишларингизни, концертда кўрсатишни;
- сибизғи ва зарбли чолғуларнинг оҳангини бошқа асбоблар оҳангидан фарқлашни

ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- куй чалиш;
- зарбли;
- сибизғи;
- тембр.

Мусиқий таърифлар:

- анъана – дәстүр – традиция – tradition;
- ортеке – ортеке – ортеке – orteke;
- куй афсонаси – куй азызы –
легенда кюя – kyu legends.

АНЬАНАВИЙ ҚҮШИҚЛАР

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Бешик қүшиғи

(халқ қүшиғи)

Алла-алла, оқ болам,
Оқ бешикка ёт, болам!
Йиғлама, болам, йиғлама,
Күз ёшинг тўкма болам.

- ?! 1. «Бешик қүшиғи» қандай дастурга боғлиқ айтилади?
2. «Бешик қүшиғи» нинг сўзларига эътибор беринг.

2-топшириқ. Ижро қилинг.

- ?! 1. «Бешик қүшиғи» ни қоидага асосланиб ижро қилинг. Бешикни тебратиб, қўшиқни ижро қилсангиз, қандай темпда ижро қиласр эдингиз?
2. Бешикдаги бола ухлагунича ва ухлагандан кейин қўшиқни қандай динамиқ белгилар билан айтар эдингиз (пиано, форте)?

3-топшириқ. Ижодий иш.

- ?! 1. «Бешик қүшиғи» ни ижро қилиб, қўйидаги намуна асосида асатаёқ асбоби билан жўр бўлинг.

Алла-алла, оқ болам

2. Синфдошларингиз билан ўзингизга ёқадиган «Бешик қүшиғи»ни айтинг.

«Анъана» тушунчаси сизга биринчи синфдан таниш.
Урф-одат – халқимизнинг қадимдан шаклланган турмуш тарзидаги намунали одатлари.

Бешик қўшиғи – халқимизнинг оғзаки ижро қилинадиган урф-одат қўшиқларидан бири.

Оғзаки тарқалган халқ ижоди (эртаклар, афсоналар, қаҳрамонлик қўшиқлари, турмуш-тарзи қўшиқлари, мақол-маталлар ва ҳ.к) оғзаки адабиёт деб айтилади.

Халқимизнинг мусиқа санъати ҳам ана шу анъана ва оғзаки адабиёт билан чамбарчас боғлиқ.

Баҳолаш.

- «Бешик қўшиғи»ни талаб бўйича ижро қила олдимми?

 Қадимда театр, кино, телевизор, компьютер, интернет бўлмаган. Шунинг учун бола-
96

ларга қизиқарли бўлиш учун куйчилар ёғочдан ҳайвонларнинг ҳайкалини ясаган. Уни бармоғига боғлаб, дўмбиранинг чалинишига қараб ҳаракатга келтирган. Бир қараганда, ижро қилинаётган куйга эчки ҳайкалчалари рақсга тушаётгандай туюлади. Моҳир уста ижроҷилар бир неча ортекегача ўйната олади. Ортекени ҳаракатлантириш ва ўйнатиш, уни саҳнада кўрсатиш биринчи қўғирчоқ театрининг бошланиши дейиш мумкин ва у анъанавий санъат тури ҳисобланади.

Машҳур куйчи-композитор Таттимбет Қазанғапўғли ортекеге бағишлиб куй яратиб, уни «Сакрамоқ» деб атаган.

Таттимбет Қазанғапўғли – Арқа вилоятининг атоқли куйчиси, бастакори. У Қарағанда областида дунёга келган. Унинг «Сарыжайлау», «Сылқылдақ», «Қекейкесті» куйлари халққа кенг тарқалган.

Сакрамоқ

Таттимбетнинг куи

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

- ?! 1. Видеотасмадаги куйчилар ижро қилган «Ортеке» куйига диққат қилинг.
2. Ўйнаётган ортекенинг саҳнадаги позицияси (ўйнайдиган ўрни) қандай?
3. Ортекенинг ҳатти-ҳаракатларини қандай тезлаштириш мумкин (ритмни ўзгартириш орқали, темпи орқали)?

2-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

1. «Сакрамоқ» куйининг оҳангини айтиб, ритмини ўзингизга ёқадиган зарбли асбоблар билан кўрсатинг (асатаёқ, туёқтош).
2. «Сакрамоқ» куйини видеотасмадан чертар асбобининг ижросида тингланг.

Чертар – дўмбира асбобидан кичик, уч торли мусиқий асбоб.

3. Чертар асбоби дўмбира асбобига ўхшайдими (шакли, тори, қулоғи)?

4. Чертар билан дўмбиранинг ижросидаги куй тембрининг фарқи нимада деб ўйлайсиз? Куйида, ритмida, тембрида (товуши – ингичка, очик, ёпик, қўнғир)?

Тембр – мусиқа асбобининг ёки қўшиқчи овозининг ёқимлилиги.

3-топшириқ. Импровизация.

Сўзи: Ш. Смаханўғли

Мусиқаси: А. Еспаев

1. Аты шыққан биімен,
Мен боламын ортеке.

Ойқастаған ортеке,
Қой бастаған ер теке.
Мен бір билеп берейін,
Тұяқтарым сыртылдап.
Мен бір билеп берейін,
Буындарым былқылдап.

2. Қоңыр тоқты, көк тұсақ,
Сен де биле мен құсап.
Қарап тұрмай бекерге,
Серік болып текеге.
Қобыз мойын түйелер,
Шудаларың желкілдеп,
Өркештерің селкілдеп,
Тайрандап бір билендер.

- ?! 1. Қўшиқ матнига диққат қилинг, оғанғи билан сўзи-
ни ёдлаб олинг.
2. Қўшиқнинг биринчи бандидаги «Тұяқтарым сыр-
тылдап, Буындарым былқылдап» қўшиқ сатрарини
ҳаракат билан (оёқ билан, қўл ва елка билан) кўрсатинг.
3. Қўшиқнинг иккинчи бандидаги уй ҳайвонлари-
нинг хатти-ҳаракатларини рақс орқали кўрсатинг.

«Тез топаман» (импровизация топқирлик үйин)

Үйин қоидаси:

«Ортеке» қўшиғидаги «Қоңыр тоқты, көк тұсақ» шеър сатрининг қўшиқ-ритмини сақлаб, кейинги бетдаги ранглар билан ҳайвонларнинг расмини фойдаланиб бажаринг.

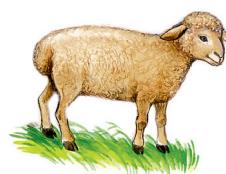

құзичок

майды

Сиз ҳам ўйнанғ менга ўхшаб

ола

Сиз ҳам ўйнанғ менга ўхшаб

зийрак

құлок

Сиз ҳам ўйнанғ менга ўхшаб

рангли

замон

Сиз ҳам ўйнанғ менга ўхшаб

Сиз ҳам ўйнанғ менга ўхшаб

Баҳолаш.

- Дўмбира ва зарбли чолғу асбобларининг ҳусусиятларини айтиб бера оламанми?
- Расмларга қарамай «Ортеке» қўшиғини куйлай оламанми?

КУЙ ТОРТИШУВИ

Сариарқа

Қурмангазининг куий

Қозоқ халқининг анъанавий байрам ва тўйларида оқинлар, куйчилар ўзаро беллашишган. Оқинлар беллашуви «айтишув», куйчилар беллашуви «куй тортиш» деб аталади. Куйчилар тортишувда иштирок этиш учун бир нечта куйларни ёдлаб олишлари ва уларни маҳорат билан ижро этишлари лозим бўлган. Куй тортишувига икки ёки ундан ҳам кўп куйчилар иштирок эта олади.

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

1. Видеотасмадаги куйчиларнинг мусобақасини тингланг.

2. Ўз фикрингизни синфдошларингиз билан ўртоқлашинг.

2-топшириқ. Импровизация

«Ритмик мусобақа»

(ритмли мусобақа)

Ўйиннинг 1-шарти:

1. Синфдошларингиз билан икки гуруҳга бўлининг.

2. Биринчи гуруҳдан бир ўқувчи ўзи танлаган ритмни ижро этади.

3. Иккинчи гуруҳ уни тақорорлаши лозим.

4. Кейин иккинчи гуруҳнинг бир ўқувчиси ритмни ижро этади, биринчи гуруҳ эса уни тақорорлайди.

«Куй тортишувига тайёрланинг»

Ўйиннинг 2-шарти:

1. «Сариарқа» куйидан қисқа парчани видеотасмага жўр бўлиб куйланг.

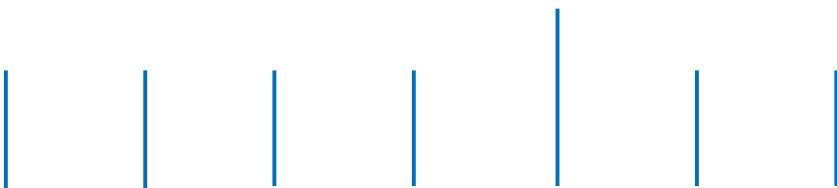
2. Қизлар билан ўғил болалар икки гуруҳга бўлининг.

3. Қизлар «Сариарқа» куйидан қуйидаги парчани ноталар билан ижро этадилар.

«Сариарқа» куйидан парча

4. Ўғил болалар зарбли асбоблар ёрдамида унинг ритмини такрорлайдилар.

Күй тортишув – бу куйчиларнинг мусобақаси.

З-топширик. Ижро этинг.

Домбырасыз сән қайда?!

Сүзи: Х. Талгаров

Мусиқаси: И. Нусипбаев

1. Елдің жырын жырлаған,
Қайғысын да толғаған.
Домбырасыз ешқашан
Жүрекке ем қонбаған.

Нақарот:

Домбырасыз сән қайда?!

Домбырасыз өн қайда?!

Өн мен күй бар өмірде

От та лаулап жанбай ма?

2. Құрманғазы, Тәттімбет
Домбырамен сайраған.
Жүрекке от жақсын деп,
Елге күйін арнаған.

Нақарот:

Домбырасыз сөн қайда?!
Домбырасыз өн қайда?!
Өн мен күй бар өмірде
От та лаулап жанбай ма?

- ?! 1. Құшиқни охирігача дикқат билан тингланг. Құшиқнинг мазмунига әтъибор беринг. Нима ҳақида айттылған?
2. Шошилмасдан, сўзларни аниқ айтинг.

Баҳолаш.

- «Күй тартыс» түшунчасига жавоб бері оламанми?
- «Сарыарқа» күйидан берилған оқанғни түғри ижро қылдымми?

СИБИЗГИ ҲАҚИДА **АФСОНА**

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Она айик
(халқ күйи)

Айиқ оролда яшаб, тоғлардан айиқчала-рига овқат олиб келаётганда, ёмғир ёғиб, тошқин бўлиб, айиқчаларини сув оқизиб кетибди. Шунда сувда оқиб бораётган айиқчаларини кўрган айиқ, тоғдан югуриб тушиб, уларни офатдан қутқариб қолибди. Буни кўрган овчилар, чўпонлар айиқнинг юришини куйга солибди. Шундан кейин куй афсонага айланиб «Она айиқ» деб номланган экан.

Афсона куй – чалинаётган куйга айтиладиган афсона.

- ?! 1.** Суратга қаранг, куй мазмуни билан танишинг.
2. «Она айиқ» куйини тингланг, асбобини аниқланг.

Сибизғи – дамли асбоб.
Қамишдан, ёғочдан, мисдан ясалади.

- 3.** Сибизғининг шакли, тембри, овозига тавсиф беринг (жигарранг, йўғон, ингичка)

2-топшириқ. Ижодкорлик.

- ?! 1.** Синфдошларингиз билан она айиқ айиқчаларни қандай қутқараётганини кўрсатинг.

3-топшириқ. Ижро этинг.

Сибизғи

(қисқа парча)

Сүзи: А. Асылбек

Мусиқаси: А. Исагулова

Камыс, қурай, ағаштан
Тұтікше боп ысылған.
Үрлемелі, ойықты,
Үні нәзік сызылған.

?! Қўшиқни (қисқа парча) диққат билан тингланг, сўзига, куйига эътибор беринг.

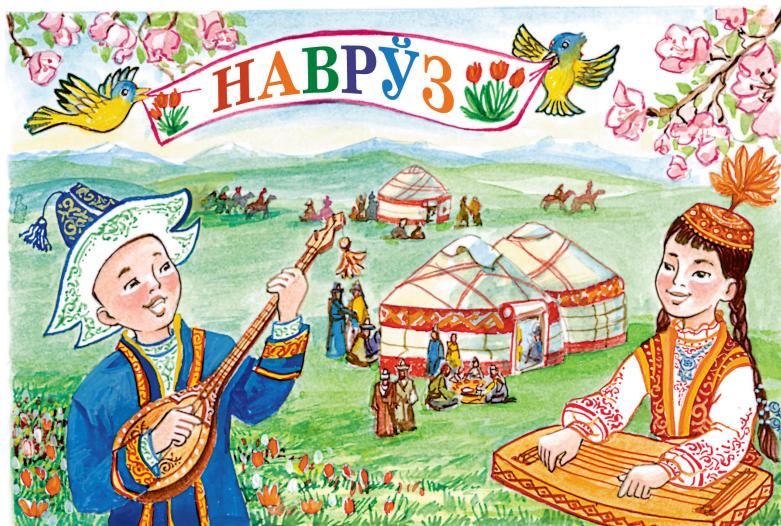
Баҳолаш.

- Сибизғи асбобини түғри таърифлай оламанми?
- Сибизғи қўшиғини куйлай олдимми?

НАВРЎЗ – ЙИЛ БОШИ

1-топшириқ. Ижро қилинг.

Наурызым – нақыл жыр

Сүзи ва мусиқаси: Ж. Каримова

1. Нұр құйса дарқан далама таңның шапағы,
Күн күлсө терлеп Жер-ана бүршік атады.
Бозторғай жырласа жырын ашық аспанда,
Күй ойнап, шырқалып әндер шалқып жатады.

Нақарот:

Наурызым – бабамның сөзі,
Наурызым – анамның сөзі,
Фасырдан ғасырға жеткен даламның сөзі.

2. Ұлыстың ұлы күнінде ізгі ол жарқын,
Елдікті қасиет тұтқан дәстүр мен салтым.
Тілеген елдің іргесін, жер амандығын,
Сақтаған Наурызды бізге айналдым, халқым.

Нақарот.

3. Жаңарып, жаңғырып, жаны тұлеген далам,
Наурызда тілеуін төгіп, тойлаған бабам.
Ақтарып ақ дастарқанға салған бар дәмін,
Амандық ауылдастына тілейді анам.

Нақарот.

1. Қўшиқнинг ижро этилишини таърифланг (куйи, ритми, темпи).
2. Қўшиқнинг ритмини чапак чалиб кўрсатинг.

2-топшириқ. Тадқиқотлар.

Наврўз байрамини оиласында, мактабда синфдошларингиз билан нишонлайсиз. Сиз ўз шаҳринингизда турли байрам тадбирларни кўрасиз.

?! Саволларга жавоб беринг:

- Наврўз байрамида дастурхонга қандай миллий таомлар қўйилади?
- Қандай миллий урф-одатлар, ўйинлар, анъанавий санъат турлари намойиш этилади?
- «Наурызым – нақыл жыр» қўшиғининг мазмуни асосида Наврўз байрами ҳақидаги фикрларингизни муҳокама қилинг.

З-топшириқ. Тақдимот ва баҳолаш.

1. Синфдошларингиз билан Наврўз байрамига аталган кичик концерт дастури тайёрланг.
2. Наврўз байрамига ташриф буюрган санъаткорлар бўлиб: «қўшиқчилар», «раққосалар», «актёрлар» каби гуруҳларга бўлининг.
  - Кўшиқчилар гуруҳи дарсда ўрганган «Наурызым – нақыл жыр» қўшиғини хор бўлиб саҳнада талабга мос ижро этишлари лозим.
  - Раққосалар гуруҳи дарсда ўрганган «Кел, билейік!» қўшиғи оҳангига рақс тушади.
  - Актёрлар «Она айик» афсонаси бўйича саҳна кўриниши тайёрлайди.
3. Ҳар бир гуруҳдан биттадан ўқувчи чиқиб, синфдошларини Наврўз байрами билан табриклайди ва ўзлари тайёрлаган санъатларини намойиш этади.

Мусиқий саҳна кўриниши – томошабин олдида намойиш этиладиган саҳна кўриниши.

Ўрганганингизни текширинг:

1. Күй тортишув нима?

- A. Айтишув
- B. Спорт мусобақаси
- C. Пойга
- D. Қуйчилар тортишуви
- E. Қўшиқчилар мусобақаси

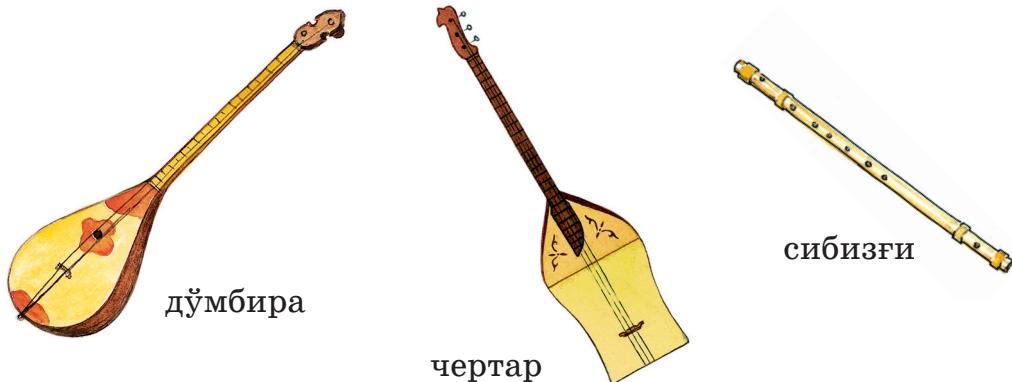
2. Сибизғи қандай асбоб?

- A. Илгакли асбоб
- B. Зарбли асбоб
- C. Торли асбоб
- D. Дамли асбоб

3. Чертар асбоби қандай асбоб?

- A. Илгакли асбоб
- B. Зарбли асбоб
- C. Торли асбоб
- D. Дамли асбоб

4. Сибизғи, чертар, дўмбира асбобларининг шаклига, тембрига таъриф беринг.

7-бўлим. АТРОФИМИЗДАГИ ОЛАМ

Атрофдаги бу олам –
Осмон, Қүёш, тоғ, дала.
Меҳринг тўкиб уйимга,
Онамдай бўлган сенгина.

(Ж. Қайранбай)

Бўлимдан:

- атроф-муҳитни, табиат ҳодисаларини ку-затишни;
- табиат ҳодисаларини асбоб ва овоз билан таърифлашни;
- қушлар ва ҳайвонлар тасвирини мусиқа орқали ифодалашни

ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- мусиқий пьеса;
- мусиқий ибора;
- товуш баландлиги.

Мусиқий атамалар:

- дамли асбоблар –
үрлемелі аспаптар –
духовые инструменты –
wind instruments;
- сайроқиқуш – құссайрауық –
куссайрауық – kussayrauyk;
- созсурнай – сазсырнай –
сазсырнай – sazsyrnay;
- ҳуштак – үскірік – ускирик – uskirik;

ТАБИАТ ОҲАНГИ

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Куз қўшиғи (Октябрь)

Мусиқаси: Т. Тоқжанов

Олтин каби япроқлар
Жилоланиб жалб қилар.

«Куз қўшиғи (октябрь)» мусиқий асар (мусиқий пьеса) «Йилнинг ўн икки ойи» тўпламига киритилган асар номи. Мусиқий ўйин «кичик мусиқий асар» деган маънони англатади. Асар дўмбира ва фортепианода ижро этилади.

- ?! 1. Мусиқий асарда куз фаслини қандай тасвирланған бўлар әдингиз (қувноқ, қайғули, шўх, ғамгин, ўзгарувчан, ёмғирли)?
2. У қандай мусиқий суръатда ижро этилган?
3. Сизнингча, мусиқа асарининг ритми нимага яқин: маршгами ёки вальсгами?
4. Куз ойлари ва табиат ҳодисаларини таърифланг (таянч сўзлардан фойдаланинг: мева, кузги барглар, кузги ёмғир, об-ҳаво).

2-топшириқ. Ижодкорлик (импровизация ўйин).

Табиат товушлари

Ўйин шарти:

- ?! 1. Жадвалда берилган табиат товушларига мос чолғу асбобларини тўғри танланг.

Чақмоқ	Шамол	Ёмғир
Барабан	Барабан	Барабан
Дўмбира	Дўмбира	Дўмбира
Жетиген	Жетиген	Жетиген
Қўнғироқ	Қўнғироқ	Қўнғироқ
Фортепиано	Фортепиано	Фортепиано
Баян	Баян	Баян
Қўбиз	Қўбиз	Қўбиз
Сибизғи	Сибизғи	Сибизғи
Учурчак	Учурчак	Учурчак
Ксилофон	Ксилофон	Ксилофон

2. Шамол эсишининг оддий ва баланд овозини динамик белгилар орқали кўрсатинг (пиано, крешендо, дими-нуэндо, форте).

3. Ёмғир томчиларининг секин, ўртача ёки қаттиқ ёғаёт-ганлигини асбоб ёки хатти-ҳаракатлар орқали кўрсатинг.

3-топшириқ. Қўшиқ ўрганамиз.

Жау-жау, жаңбыр

Сўзи: Ш. Сариеев

Мусиқаси: К. Дўйсекеев

1. Алатаудың бауырына,
Атам-әжем ауылъына,
Ақша бўлттар, ауа берші,
Жау-жау, жаңбыр, жауа берші.

Нақарот:

Бақыт болып жаушы, жаңбыр,
Менің өсем қалама.
Бақыт болып жаушы, жаңбыр,
Менің байтақ далама.
Менің өсем қалама,
Менің байтақ далама.

2. Алматыдай ак қалама,
Жасыл желек жас қалама,
Ақша бўлттар, ауа берші,
Жау-жау, жаңбыр, жауа берші.

Нақарот:

Бақыт болып жаушы, жаңбыр,
Менің өсем қалама.
Бақыт болып жаушы, жаңбыр,
Менің байтақ далама.
Менің өсем қалама,
Менің байтақ далама.

- ?! 1. Қўшиқнинг оҳанги ва ритмига эътибор беринг.
 2. Ушбу қўшиқни йилнинг қайси фаслида (куз, ёз) ижро этган бўлар эдингиз?

Баҳолаш.

- Табиий ҳодисаларни (чақмоқ, шамол, ёмғир) асбоблар ёки ҳаракатлар орқали түғри кўрсатдимми?
- «Ёмғир ёғар» қўшигини ижро этишда қандай қийинчиликлар бўлди?

ЗУМРАД БАҲОР

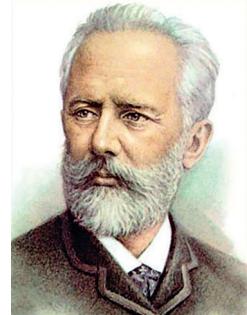
1-топширик. Маълумот тўплаш.

Тоғларда қорлар эриб,
 Дарё сувга тўлади.
 Қуёшдан баҳра олиб,
 Табиат уйғонади.

- Шеър матнига, расмга қараб йил фаслини аникланг.
- Расмдаги табиат манзарасини таърифланг. Масалан: ҳаво, ер, ... (давом эттиринг).

 Петр Ильич Чайковский – рус композитори. Болаларга бағишлиланган күплаб мусиқий асарлар ёзган. Унинг «Йил фасллари» («Времена года») номли фортепианога мүлжалланган асари бор.

2-топшириқ. Тингланг.

 Кўклам
(Апрель. Бойчечак)

Мусиқаси: П. Чайковский

- ?! 1.** Видеотасмадаги П. Чайковскийнинг «Кўклам» (Апрель. Бойчечак) асарини тинглаб, табиат ўзгаришини кузатинг.
- 2.** Дарсликдаги расмни баҳор фасли билан боғлаб ҳикоя қилинг.

3-топшириқ. Тинглаш учун. Ижро.

 Көктем

Сўзи: Ж. Сатибеков

Мусиқаси: К. Қуатбаев

- Көктем келді, құс келді,
Ойнаймыз біз саз илеп.
Біздің көлге түстенді
Былтыр кеткен қаз-үйрек. } 2 марта

2. Көк көйлегін киді жер,
Шешіп ақ қар ішігін.
Емірене сүйді жел
Тал-теректің бұршігін. } 2 марта

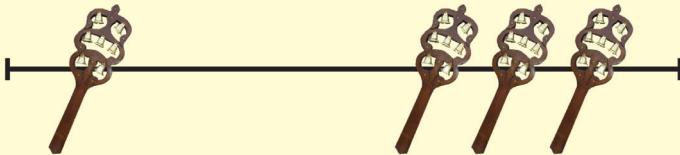
3. Алақай-ау, балалар,
Қандай жақсы көктемгі ай!
Гүл жамылды далалар,
Келді ауылға көп торғай. } 2 марта

- ?! 1. Қўшиқнинг матни ва мазмунига диққат қилинг.
2. Қўшиқнинг сўзини енгил, ифодали айтишга ҳаракат қилинг.
3. Қўшиқни чапак чалиб, зарбли асбобларда жўр бўлиб ижро қилинг.

4-топширик. Ижодий иш.

«Көктем» қўшигининг мисраларини қўйидаги намунада айтинг.

Көктем келді, құс келді

Баҳолаш.

- Атроф-мухит ҳақида нимани билиб олдим?
- «Көктем» қўшигини қандай ижро қилдим?

ҚУШЛАР ҚҮШИФИ

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Қуш бозори

Мусиқасы: Т. Тоқжанов

- ?! 1. Мусиқадан қушлар товушини әшита олдингизми?
2. Нима учун асар «Қуш бозори» деб аталади?
3. Тинглаган мусиқада ўзингизга таниш асбоблар билан биргә (жетиген, қўбиз, дўмбира) қушларнинг товушларига яқин чолғу асбоблари фойдаланилган. Улар: созсурнай, сайроқиқуш, ҳуштак. Бу асбоблар созтупроқдан ясалади ва пуфлаб чалинади. Уни усталар қушга, тухумга ўхшатиб ясашган.

Дамли асбоблар

Сайроқиқүш

Хуштак

Созсурнай

2-топширик. Қүшиқни ўрганамиз.

Ким қандай сайрайди?

Сүзи: А. Асилбек

Мусиқаси: Ж. Турсинбаев

1. Қўниб олиб толга,
Қағиллади қарға.
Қағиллади қарға.
Қўниб олиб толга,
Қар-қар-қар.

2. Ўз исмини айтиб,
Чақиради какку.
Чақиради какку.
Ўз исмини айтиб,
Как-ку, как-ку, как-ку.

3. Ўтира олмай тинчиб,
Чирқиллади чумчук.
Чирқиллади чумчук,
Ўтира олмай тинчиб.
Чирқ-чирқ-чирқ.

- ?! 1.** Видеотасмадан тинглаган куйни ўрганинг.
2. Ўрганган куйингизга шеър мисралари (матни) ни қўшиб айтинг.

З-топширик. Ижодий иш.

«Қушлар ҳикояси» ўйинига қатнашинг

Ўйин қоидаси:

- ?! «Қуш бозори»** мусиқий асарини қайта тинглаб, қушларнинг мусиқий тасвирини ҳатти-ҳаракатлар орқали кўрсатинг.

Икки гурухга бўлининг.

Биринчи гурух: мусиқий асарни ижро қилиш давомидаги асбобларни кўрсатади (Масалан: жетиген, чертар бошлайди, сибизғи билан қўбиз қўшилади, шундан кейин ҳамма чолғу асбоблари бирга ижро қилишади).

Иккинчи гурух: Қушларнинг иш-ҳаракатлари-ни тасвирлаб кўрсатишлари керак (Масалан: кўл юзасига қўниши, озиқ-овқат излаб сувга шўнғиши, қамишзорга уя қўйиши ва ҳ.к.).

Баҳолаш.

- Зарбли асбоблар ҳақида нимани билиб олдим?
- Мусиқадаги қушлар тасвирини таърифлай олдими?

ҮЙ ҲАЙВОНЛАРИНИНГ ТОВУШИ

1-топширик. Тингланг.

Тойчоқ

Мусиқаси: Т. Тоқжанов

?! ?!

1. Тойчоқ қайси ҳайвоннинг боласи?
2. Тингланган мусиқий асарда қандай тойчоқ тасвирланган (эрка, дангаса, құвноқ, чаққон, тентак)?

2-топширик. Қүшиқни ўрганамиз.

Төлдер

Сүзи: Ж. Ўмирбеков

Мусиқаси: Б. Физатов

1. Қошақаны қойдың,
Қайда қалып қойдың?
Бұлтиып тұр бүйірің,
Қай өрістен тойдың? } 2 марта
2. Секең-секең, ей, лак,
Жүрмін саған кейіп-ақ.
Тыным тапсаң болмай ма?
Секірмей-ақ кей уақ. } 2 марта
3. Ботақаны нардың,
Жарға неге бардың?
Тілерсегің дірілдеп,
Секіре алмай қалдың. } 2 марта

?! 1. Қўшиқни ижро этинг. Қўйи билан шеър мисрала-
рига эътибор беринг.

2. Қўрсатилган намунадаги қўшиқ оҳангининг овоз
баландлигини баҳоланг.

З-топшириқ. Ижро этинг.

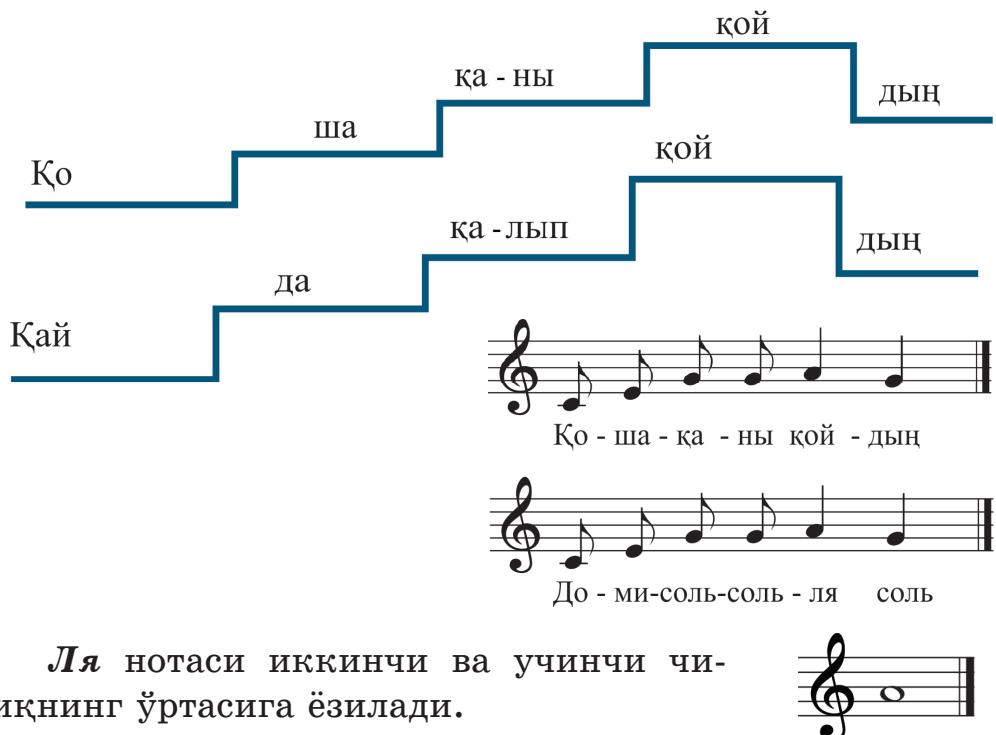
1. Қўшиқни ижро этинг. Қўйи билан шеър мисрала-
рига эътибор беринг.

2. Қўрсатилган намунадаги қўшиқнинг қўйи билан
ритмидаги доимий тақрорланадиган оҳангни баҳоланг.

3. Қўшиқнинг қайси мисраларида мусиқий товушлар
юқори, қайси мисраларида паст жойлашган?

«Төлдер» қўшиғининг 1-чи, 2-чи, 3-чи мисралари
мусиқий савол қўринишида, 4-чи мисрасида мусиқий
жавоб сифатида айтилган. Гаплар сўзлар орқали ифода-
ланса, мусиқий иборалар мусиқий оҳанглар орқали ифо-
даланади.

4. «Төлдер» қўшиғида нечта мусиқий ибора бор?

Ля нотаси иккинчи ва учинчи чи-
зиқнинг ўртасига ёзилади.

Ўрганганингизни текширинг:

Топшириқлар

1. «Кўклам» (Апрель) мусиқий асарининг муаллифи:

- A. А.П. Чайковский
- B. Т. Тоқжанов
- C. Б. Физатов
- D. К. Қуатбаев

2. Дамли асбобни топинг:

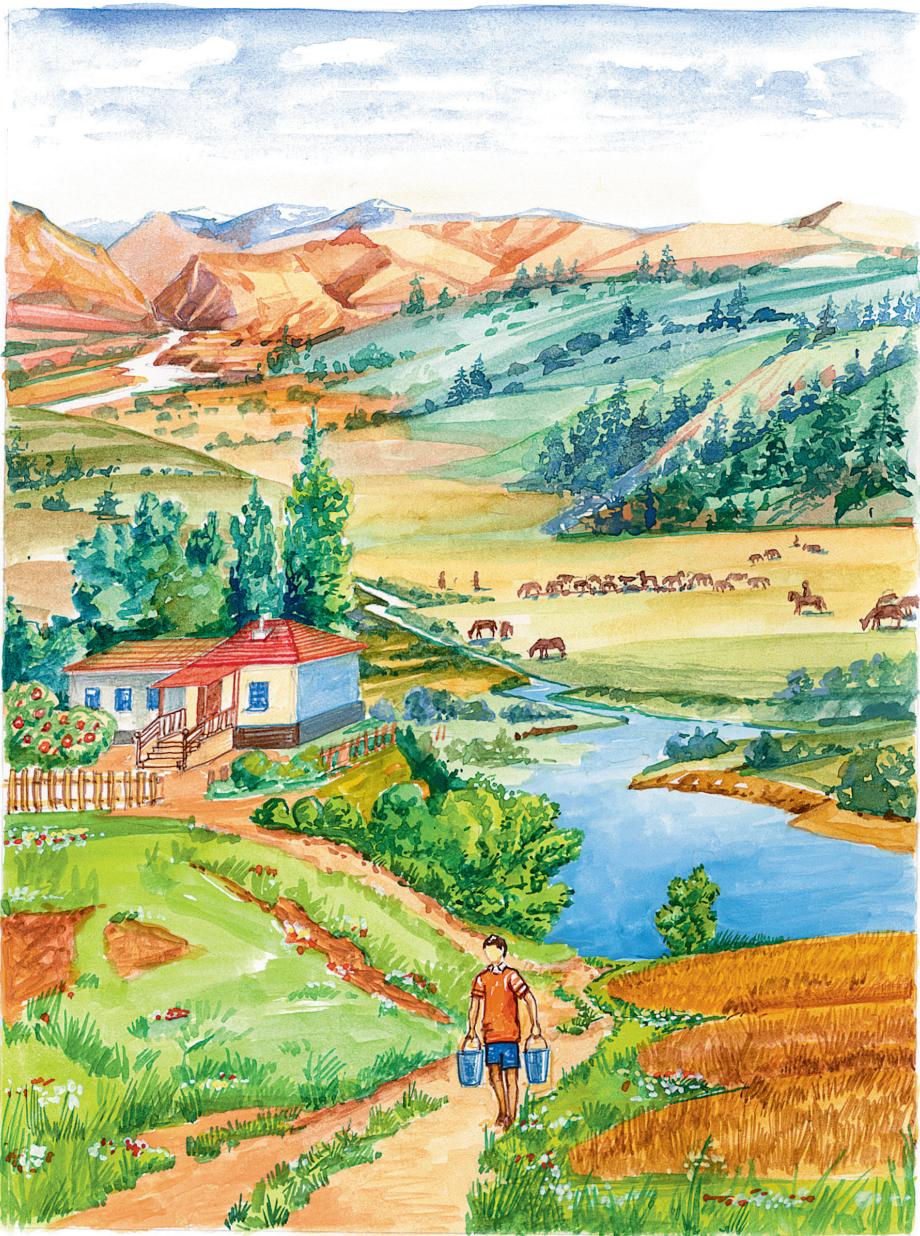
- A. Қўбиз
- B. Созсурнай
- C. Жетиген
- D. Дўмбира

3. Торли асбобни топинг:

- A. Созсурнай
- B. Сайроқиқуш
- C. Ҳуштак
- D. Чертар

8-бўлим. САЁХАТ

Тоғ, дала, дарё – маконим,
Бағрингда қувнаб ўсаман.
Онам каби меҳрибон,
Эркаланиб ўтаман.

(Ж. Қайранбай)

Бўлимдан:

- яйловдаги овозлар ва товушларни тинглашни;
- чертма ва тўқма куйларни фарқлашни;
- кичик мусиқий куй яратишни;
- шаҳардаги товушларни эшитишни

ўрганасиз.

Мусиқий саводхонлик:

- куй;
- чертма;
- тўқма.

Мусиқий атамалар:

- мусиқий товуш –
музыкалық дыбыс –
музыкальный звук –
musical sound;
- овоз – дауыс – голос – voice;
- мусиқий куй –
музыкалық өуен –
музыкальная мелодия –
musical melody.

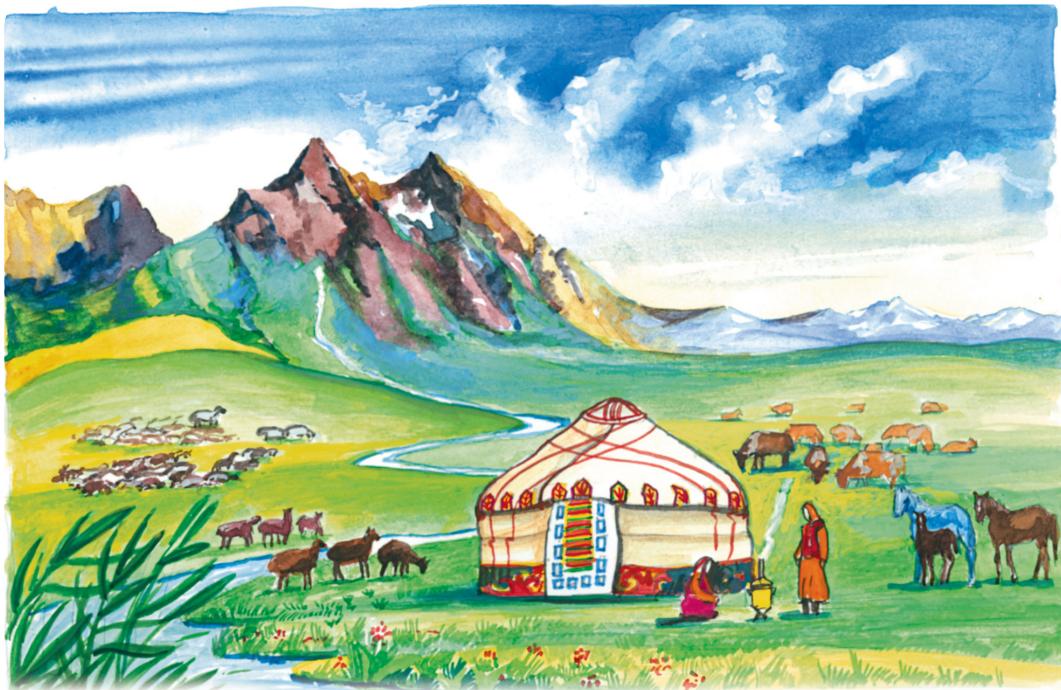
ЯЙЛОВГА САЁХАТ

1-топшириқ. Тингланг. Таҳлил қилинг.

Кенг яйлов

Б.Қошмаганбетовнинг күйи

- ?! 1. Дўмбира ва оркестр ижросида «Кенг яйлов» куйини тингланг.
2. Сизнингча, куйининг сифати қандай (нозик, кучли, бўронли, динамик)?

2-топшириқ. Таҳлил. Ижро.

1. Яккахон ҳамда оркестр ижросидаги куйининг ритмини, оҳангини, мусиқий қайфиятини тасвирлаб беринг.
2. «Кенг яйлов» куйининг қисқача оҳангини ўрганинг.

Намуна:

Кенг яйлов

Қозоқ куйлари ижросига кўра чертма ва тўқма бўлиб бўлинади. Чертма куй ўнг қўлнинг бармоқлари билан чертилиб, тўқма куй ўнг қўлнинг бармоқлари бирикиб, юқори-пастга силкитиш орқали амалга оширилади.

З-топшириқ. Ижодкорлик.

«Яйлов товушлари» ўйинига қатнашинг.

- ?! 1. Дарсликдаги расмга қараб, яйлов ҳақида қисқача ҳикоя тузинг. Ушбу таянч сўзлардан фойдаланинг: шамолнинг эсиши, майсаларнинг майин тебраниши, булоқнинг шилдираши ва уй ҳайвонларининг товушлари.
2. «Кенг яйлов» куйига боғлиқ қандай рангларни танлаган бўлар эдингиз?

3. «Кенг яйлов» куйининг оҳангига шеър мисрала-рини тузинг.
4. Ҳар бир мусиқий куйдан кейин уни овоз ёки мусиқий асбоб орқали ижро этинг.

Намуна:

Кенг яйлов

A musical score in G clef, common time. It consists of two lines of notes. The first line has six notes. The second line starts with a note, followed by a rest, then six more notes. Below the music are lyrics in Kazakh: "Жа - сыл біз - дің жай - лау - да Жел қоз - ғал - тар шөп ба - сын."

1) Шамолда майсаларнинг майин тебраниши (шамолнинг эсиши билан майсаларнинг майин тебранишини дамли асбоб ёки овоз орқали ифодаланг).

4-топшириқ. Қўшиқни ўрганамиз.

Кел жайлауға

Сўзи: Д. Жанботаев

Мусиқаси: А. Телгозиев

1. Келдік, міне, жайлауға,
Жайлау жақсы ойнауға.
Ағып жатыр бал бұлақ,
Аршалы сай, қойнауда.

Нақарот:

Жайлау, жайлау, жасыл тау,
Жасыл тауда осынау
Жорға мініп ойналық,
Қонаққа кел, досым-ау.

2. Аққуындаій даланың,
Ақ боз үйі атамның.
Көрген кезде өжемді,
Қуанып бір қаламын.

Нақаром:

Жайлау, жайлау, жасыл тау,
Жасыл тауда осынау
Жорға мініп ойналық,
Қонаққа кел, досым-ау.

3. Менің атам қырдағы,
Бейне батыр жырдағы.
Келіп жұр деп жайлауга,
Жорға тайын сыйлады.

Нақаром:

Жайлау, жайлау, жасыл тау,
Жасыл тауда осынау
Жорға мініп ойналық,
Қонаққа кел, досым-ау.

- ?! 1.** Қўшиқни ўрганинг. Матн мисраларининг мазмунига
эътибор беринг.
2. Қўшиқнинг кайфиятига, суръати ва ритмiga
таъриф беринг.

Баҳолаш.

- Күй оҳангини түғри ижро қила олдимми?
- «Кел яйловга» қўшиғини қандай ижро қилдим?

БУЛОҚНИНГ ШИЛДИРАШИ

1-топшириқ. Тингланг. Ижро қилинг.

Ақбұлақ

Сүзи ва мусиқаси: Б. Тажибаев

Күндіз-түні бір тынбай,
Дала кезген шапқылап.
Құмар едім өзіңе
Бала кезден, Ақбұлақ.

Әнге бөлеп маңайды,
Асып-тасып жатасың.
Ақ моншақтан аспанға
Шашу шашып жатасың.

Нақарот:

Сенің келіп жағаңнан
Анам талай су алған.
Сенің келіп жағаңнан
Әкем атын суарған.
Айналайын Ақбұлақ,
Асыр салғам жағаңда.
Сенен артық өлкені
Бұл өлемнен табам ба!

- ?! 1. Шоир, бастакор Б.Тажибаевнинг «Ақбұлақ» қўшиғини тинглаб, нақаротини ўрганинг. Қўшиқни тўлик ижро қилинг.
2. Қўшиқнинг матни ва кайфиятига эътибор беринг. Ифодали, нафис ижро қилишга ҳаракат қилинг.

2-топширик. Тингланг.

1. М. Сагатовнинг «Бұлақ» мусиқий асарини ёдингизга тушириңг, қайта тингланг.
2. Булоқ шилдирашини қандай мусиқий асбоблар ёрдамида ифодалаган бўлар әдингиз: қўнфироқ, учбурчак, асатаёқ, туёқтош?
3. Булоқни бастакор қандай таърифлаган (тезлиги, кайфияти)?

Тезлиги	ўртача	тез	жуда тез	охиста
Кайфияти	қувноқ енгил	мунгли	жиддий	динамик

3-топширик. Ижодкорлик.

**«Булоқнинг саёҳати»
ўйинига қатнашинг.**

Ўйин қоидаси:

1. *До, ми, соль* ноталари ва асбоблар ёрдамида булоқ куйини яратинг.

Намуна:

2. Булоқнинг «саёҳатини» ҳикоя қилинг (булоқнинг тоғдан оқиб, ўрмон ва далалардан ўтиб, қишлоққа етишини ва ҳ.к.).

3. Булоқнинг қишлоққа етишини турли мусиқий куйлар ва мусиқий асбоблар орқали ифодаланг. Масалан:

Таудан аққан бұлақ:

Орман мен даланы аралап аққан бұлақ:

Баҳолаш.

- «Ақбұлақ» қүшиғини ифодали ижро қила олдимми?
- «Бұлақтың саяхаты» ўйинида қандай топшириқ қийин бўлди?

МЕНИНГ ШАҲРИМ

1-топшириқ. Қўшиқни ўрганамиз.

Сўзи: К. Абилов

Мусиқаси: Т. Мухамеджанов

1. Сөулесі түскен Есілге,
Сарыарқа төсінде.
Армандай өсем қала бар,
Бір көрсөң, мәңгі қалар есінде.

Нақарот:

Астанам, саған табынам, аңсаймын, сағынам.
Таңдарың қандай жарқын, жандарың қандай алтын!
Бақытқа бастаған астанам.

2. Биікте болсын байрағың,
Мақтаным, айбарым.
Күн өткен сайын құлпырып,
Көктемгі өсем гүлдей жайнаған.

Нақарот.

3. Елордам менің еңселі,
Ерліктің өлшемі.
Арудай қала, аяулым,
Мәңгілік сүйіп өтем мен сені.

Нақарот.

Бугунги қунда Қозоғистондаги ҳамма шаҳар ва қишлоқтар гуллаб-яшнаб, ривожланиб келмокда. «Арайлы астана» қўшиғининг шеър мисраларини тантанали, улуғвор ижро этинг.

2-топшириқ. Ижодий иш.

**«Шаҳарга саёҳат»
ўйинига қатнашинг**

Ўйин шарти:

1. Расмга қараб, шаҳар кўринишига эътибор беринг.
Қўйидаги матнни ўқиб, «Шаҳарга саёҳат» ўйинини

саҳналаштиринг, уни хатти-ҳаракатлар, шовқинли ва мусиқий товушлар орқали намойиш қилинг.

 Автовокзал одамлар билан гавжум. Автovокзалда автобус йўналишларини эълон қиласпти. Мана, автобус бекатга келиб тўхтади.

Йўловчилар автобусга чиқишиди. Автобус жойидан қўзғалди, двигателнинг товуши эшилди. Одамлар бир-бири билан гаплашиб ўтирибди. Бирдан мусиқа қўшилди (ўзингизга ёқадиган куйни танланг). Кўчада шамол, машиналар овози. Автобус бекатда тўхтади. Тормоз товуши эшилди. Кўчадаги одамларнинг овози, қадам товушлари аниқ эшитила бошлади. Шаҳарни саёҳат қилгани чиққан бир гурӯҳ болалар автобусга миниб, гўзал қўшиқлар куйлашди.

3-топшириқ. Тақдимот.

?! Туғилған ўлқан гизнинг (шаҳар, вилоят, қишлоқ) ўзингизга ёқсан дикқатта сазовор жойларини телефонингизга суратта олинг.

Баҳолаш.

- «Арайлы астана» қўшиғини қандай ижро қилдим?
- «Шаҳарга саёҳат» ўйинини саҳналаштиришда қандай қийинчиликлар бўлди?

БУЮК ДАЛА ОҲАНГИ

1-топшириқ. Тингланг.

 Кўнгилочар

Туркешнинг кўйи

1. Расмга қараб, дала ҳақидаги фикрларингиз билан ўртоқлашинг.

2. Видеотасмадан Туркешнинг «Кўнгилочар» куйини тингланг.

3. Күйнинг кайфиятига (салмоқли, таъсирли, илхомлантирувчи, нозик ва х.к), динамик кучига эътибор беринг.

4. «Көңілашар» күйини аввалги дарсда тинглаган «Кең жайлай» күйи билан таққосланг. Қайси күй чертма, қайси күй тўқма?

2-топшириқ. Мусиқа яратинг.

1. Видеотасмадан «Көңілашар» күйининг қисқача оҳангини ўрганинг.

Намуна:

2. Берилган ноталарни фойдаланиб, ўзингиз қисқача мусиқий оҳанг тузинг.

Намуна:

3-топшириқ. Ижро қилинг.

Кең дала

Сўзи: Н. Алимқулов

Мусиқаси: И. Нусипбаев

1. Алакай-ау, алакай!

Дала қандай кең еді!

Бәрі мендей балақай,
Асыр салып келеді.

} 2 марта

2. Жайнап өскен гүліндей
Ұлымын кең даланың.
Өзім туған үйімдей
Аунап-қунап аламын. } 2 марта

3. Аралаймын орманды,
Шаршамаймын, ойнаймын.
Осынау дала мейрамын
Мен де бірге тойлаймын. } 2 марта

Қўшиқни енгил, қувноқ кайфиятда ижро этинг.

Баҳолаш.

- Мусиқа яратиш топшириғида қандай қийинчиликтар бўлди?
- Куй турларини тўғри кўрсата олдимми?
- «Кең дала» қўшиғини тўғри ижро қилдимми?

Ўрганганингизни текширинг:

1. Туркешнинг кўйи.

- A. «Сариарқа»
- B. «Сарижайлау»
- C. «Кўнгилочар»
- D. «Оққуш»
- E. «Секиртма»

2. Берилган мусиқалар қайси куйдан олинганини айтинг.

- A. «Сарижайлау»
- B. «Сариарқа»
- C. «Кўнгилочар»
- D. «Секиртма»
- E. «Оққуш»

3. «Кең жайлау» куйининг муаллифи:

- A. Туркеш
- B. Таттимбет
- C. Б. Кошмабетов
- D. Қурманғази
- E. Даuletжерей

ГЛОССАРИЙ

Баландлик (регистр) – товуш туси (тембр) орқали биринчирилган бир неча товуш, баландликнинг турлари: юқори, ўртача, пастки.

Барабан – зарбли мусиқий асбоб.

Диминуэндо – мусиқий атама: товуш кучининг астасекин пасайишини ифодалайди, белгиси – «>».

Динамика (товуш кучи) – мусиқанинг турли оҳангда ифодаланишини (жуда қаттиқ – қаттиқ – сал кучайтириб – ўртача – оҳиста – жуда паст) кўрсатади.

Динамик белгилар – Куйни кучли ёки кучсиз чалинишини кўрсатувчи белгилар.

Довулпаз – қозоқ халқининг уриб ижро этиладиган қадимий мусиқий асбоби.

Етакчи куй – мусиқани (куй, қўшиқ) таърифлайдиган асосий куй.

Жўрнаволик – қўшиққа жўрликда мусиқий асбобда ижро қилиш.

Кириш – мусиқий асардаги етакчи куй бошланишидан аввал ижро этиладиган қисқача куй.

Ксилофон – зарбли мусиқий асбоб, у товушлари турли баландликда қатор-қатор тизилган ёғоч пластиналардан тузилган, товуши болға билан уриш орқали ҳосил бўлади.

Крешендо – мусиқий атама: товуш кучининг астасекин кучайганини билдиради, белгиси – «<».

Куй тортишув – куйчиларнинг куй мусобақаси.

Мусиқий асбоб – турли мусиқий товушлар ҳосил қиласидиган (ижро қиласидиган) восита.

Мусиқий товуш – мусиқий тизимда ҳакиқий ўрни бор, доимий баландликдаги товуш.

Мусиқанинг ифода воситалари – куй, ритм, регистр, тембр (товуш туси), темп.

Оралиқ – мусиқада товушнинг ёки тўхтамнинг (пауза) узоққа чўзилганлиги.

Оғзаки адабиёт – халқ оғзаки ижоди (эртаклар, афсоналар, ботирлар достони, урф-одатлар, мақол-маталлар ва ҳ.к.).

Пауза – қўшиқ ёки куйнинг бирон ерида товушларнинг тўхташи ёки тиниши зарур бўлганда ишлатилади.

Пиано – piano (кучсиз).

Пьеса – кичик мусиқий асар.

Сибизғи – қамишдан, ёғочдан, мисдан ясалган дамли мусиқий асбоб.

Скрипка қалити – скрипка қалити ёки соль қалити деб аталади.

Ритм – узок, қисқа товушларнинг кетма-кетлиги.

Регистр – асбоблар оҳангининг, одам овозининг юқори, ўртacha, қуи баландлиги.

Товуш баландлиги – мусиқада куйнинг турли оҳангларини (юқори, ўртacha, паст) ифодалайди.

Тусақ – бир ёш билан икки ёш орасидаги қўй.

Тўқли – бир ёшдаги қўй.

Тўқма қуй – қўлнинг бармоқлари бирикиб, юқори – пастга силкитиб ижро этиладиган қуй.

Урф-одат – халқимизнинг турмуш тарзида қадимдан шаклланган миллий одатлари.

Учбурчак – учбурчак шаклида эгилиб, темирдан ясалган уриб ўйналадиган мусиқий асбоб, темир таёқча билан уриб ижро қилганда қўнфироққа ўхшаган чиройли оҳанг ҳосил бўлади.

Форте – forte (кучли), мусиқий товушни кучли оҳангда ижро этиш.

Фортепиано – клавишли-темир торли мусиқий асбоб.

Халқ қўшиғи – кенг тарқалган халқ мусиқасининг тури.

Чангқовуз – темирдан ёки кумушдан ясалган эгри тилчаси бор қадимий асбоб.

Чертма – қўлнинг бармоқлари билан чертилиб ижро қилинадиган қуй чалиш усули.

Чертар – қадимдан келаётган чертиб ижро этиладиган мусиқий асбоб, ижро этиш усулига кўра «чертар» деб аталади. Шакли дўмбирага қараганда сал кичикроқ, уч торли асбоб.

Қўнфироқ – мусиқий асбоб: мис, мельхиор металдан ясалади.

БОШҚОТИРМАЛАР ВА ТОПИШМОҚЛАРНИНГ ЖАВОБЛАРИ

10–11-бетлар

1. Билим	3. Устоз
2. Мактаб	4. Құнғироқ

23-бет

1. Суръат	3. Товуш кучи
2. Ритм	4. Товуш баландлиги

33-бет

1. Данғира	4. Довулпаз
2. Қўбиз	5. Қўнғироқ
3. Асатаёқ	6. Сурнай

МУНДАРИЖА

Муқаддима 3

1-бўлим. ЎЗИМ ҲАҚИМДА

1-дарс. Билим йўли – меҳнат йўли	6
2-дарс. Укамга менинг совфам!.....	11
3-дарс. Ақлли ўйинчоқлар	16
4-дарс. Коинот – менинг орзуим	19

2-бўлим. МЕНИНГ ОИЛАМ ВА ДЎСТЛАРИМ

5-дарс. Меҳнаткаш бола.....	27
6-дарс. Дўстларим	30
7-дарс. Санъаткор оила	32
8-дарс. Бир оила воқеаси (Кизиқарли саёҳат).....	36

3-бўлим. МЕНИНГ МАКТАБИМ

9-дарс. Жарангла қўнғирофим	43
10-дарс. Дарсдан бўш вақтларим	45
11-дарс. Менинг устозим.....	48
12-дарс. Қувноқ таътил	52

4-бўлим. МЕНИНГ ТУФИЛГАН ЎЛКАМ

13-дарс. Она юртимда қиши.....	59
14-дарс. Қишининг кўзи қировда	62
15-дарс. Она юртим Қозоғистон	67
16-дарс. Янги йил муборак!.....	70

5-бўлим. ТАНИ СОГЛИК – ТУМАН БОЙЛИК

<i>17-дарс.</i> Рақсга тушайлик!	76
<i>18-дарс.</i> Чиниқишдан чарчаманг	79
<i>19-дарс.</i> Қизиқарли ўйин	82
<i>20-дарс.</i> Фойдали таом – саломатлик кафолати	84
<i>21-дарс.</i> Спорт ва мусика	88

6-бўлим. УРФ-ОДАТ ВА ОҒЗАКИ АДАБИЁТ

<i>22-дарс.</i> Анъанавий қўшиқлар	95
<i>23-дарс.</i> «Ортеке»	96
<i>24-дарс.</i> Қуй тортишуви	101
<i>25-дарс.</i> Сибизғи ҳакида афсона	104
<i>26-дарс.</i> Наврӯз – йил боши	106

7-бўлим. АТРОФИМИЗДАГИ ОЛАМ

<i>27-дарс.</i> Табиат оҳангি	112
<i>28-дарс.</i> Зумрад баҳор	115
<i>29-дарс.</i> Қушлар қўшиғи	118
<i>30-дарс.</i> Уй ҳайвонларининг товуши	121

8-бўлим. САЁҲАТ

<i>31-дарс.</i> Яйловга саёҳат	126
<i>32-дарс.</i> Булоқнинг шилдираши	130
<i>33-дарс.</i> Менинг шаҳрим	132
<i>34-дарс.</i> Буюк дала оҳангি	135
Глоссарий	139
Бошқотирмалар ва топишмоқларнинг жавоблари	141

Оқу басылымы

Құлманова Шолпан Бөрібайқызы
Сүлейменова Бота Раманқұлқызы
Тогжанов Төлепберген Төреахметұлы

МУСИҚА

(өзбек тілінде)

Жалпы білім беретін мектептің 2-сыныбына
арналған оқулық

Редакторы *Y. Зәуірбекова*

Корректоры *E. Амангелді*

Суретшісі *G. Искакова*

Көркемдеуші редакторы *A. Айдархан, A. Лукманов*

Техникалық редакторы *Y. Рысалиева*

Компьютерде беттеген *Э. Омарова*

Мәтінін өзбек тіліне аударған *D. Насрұллаева*

Өзбек тілінде мәтінін беттеген *E. Мейірбеков*

ИБ №4541

Басуға 23.08.2022 ж. қол қойылды. Пішімі 70×100 $\frac{1}{16}$.

Офсеттік қағаз. Әріп түрі «Мектептік». Офсеттік басылыш.

Баспа табағы 9,0. Шартты баспа табағы 11,7.

Таралымы 9000 дана. Тапсырыс №

ISBN 978-601-200-793-0

9 786012 007930

«Атамұра» корпорациясы» ЖШС, 050000,
Алматы қаласы, Абылай хан даңғылы, 75.

«Жазушы» баспасы
050009, Алматы қ., Абай даңғылы, 143,
тел. (727) 394 41 55; факс: (727) 394 41 64.
e-mail: zhazushi@mail.ru